

Glasilo Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske i Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba

ISSN 1332-4977

Crnogorski glasnik

GODINA XXII. _ BROJ 138. _ STUDENI-PROSINAC / NOVEMBAR-DECEMBAR _ 2022.

Dimitrije Popović:

Princeza Ksenija Petrović Njegoš, Cetinje 2022.

Danilo I. knjaz Crne Gore (1851. -1860.)

Darinka knjaginja crnogorska (| 1892.)

Monogram knjaza Danilo I.

Grb sa pečata knjaza Danila (I. tip)

Mapa Crne Gore, Fedor Karačaj - Pogled na Crnu Goru ilustracija iz Illustrate Zeitung

Pogrebna povorka knjaza Danila od Crne Gore, Anton Karinger (ulje na platnu)

170 GODINA OBNOVE KNJAŽEVINE CRNE GORE

U organizaciji Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske u Crnogorskom domu u Zagrebu 22. 11. 2022. otvorena je izložba 170 godina obnove KNJAŽEVINE CRNE GORE, posvećena ovom značajnom jubileju i ulozi knjaza Danila I. Perovića Njegoša.

Izložba 170 godina obnove KNJAŽEVINE CRNE GORE, svojevrsno je podsjećanje na djelo državnika, političkog vizionara i pravnog reformatora knjaza

Danila I. Petrovića Njegoša.

Priča o knjazu Danilu I. (Njeguši 1826.- Kotor 1860.; crnogorski knjaz 1851.- 1860.) opterećena je i danas u Crnoj Gori političkom propagandom i izmišljotinama o njemu kao vladaru i kao čovjeku.

Ona je ukorijenjena kod velikog broja ljudi, začuđujući i kod intelektualaca u Crnoj Gori, sažeta u dvije riječi: "Zeko maniti", koje su u osnovi bile namijenjene diskreditaciji, omalovažavanju i potiranju svega onoga što

DE JE ŠTO

ZAGREB

170 godina obnove Knjaževine Crne Gore	3
Fotografije iz vremena Knjaževine Crne Gore	8
Izložba "Voda ima dušu"	10
Seminar Savjeta za nacionalne manjine	12
Manjine Grada Zagreba proslavile svoj Dan	13
Promocija knjige "Knjaz Nikola i Valtazar Bogišić"	16

RIJEKA

Proslava državnosti BiH	18
"Uz put" - Izložba slika Anite Hromin	18
Posjet Umagu	19

UMAG

Predstavljanje knjige "Prokletstvo poziva" u Umagu	20
--	----

MATICA CRNOGORSKA

Saopštenje Matice crnogorske	22
------------------------------	----

SKUPŠTINA

Skupština Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske	23
--	----

JUBILEJ

20 godina Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina	24
---	----

ŠEDNIK

Šednik četvrtkom: Toksičan stres unutrašnjih transformacija	26
---	----

KULTURA I UMJETNOST

Princeza Ksenija Petrović Njegoš se "vrnula" kući	28
Zapisi o princezi i spomeniku: Žena koja je pobijedila svoju nesreću	34
Blagi dani i Budzaštar ili pojmovnik trivijalnosti	36
Dani crnogorskog filma: Baština	37
"Orfejeva sjenka" knjiga poezije Dmitrija Popovića	38

ARHITEKTI

Momčilo Tapavica	40
------------------	----

KOMENTAR

Ima nas	42
---------	----

PRILOG

Zapisano je - deo XIV.	43
------------------------	----

CRNOGORSKA TRPEZA

Ukusi Crne Gore	50
-----------------	----

Izdavači: NACIONALNA ZAJEDNICA CRNOGORACA HRVATSKE I VIJEĆE CRNOGORSKE NACIONALNE MANJINE GRADA ZAGREBA, Zagreb, Trnjanska c. 35, Tel./Fax: 01/6197 078, 01/6314 264, E-mail: vijece.cg@zg.ht.hr, drustvo.montenegro@zg.ht.hr, Internet adresa: www.vijece-crnogoraca-zagreb.hr

* Za izdavače: Danilo Ivezić i Dušan Mišković * Glavni i odgovorni urednik: Maša Savićević * Redakcija: Milanka Bulatović, Danilo Ivezić, Nikola Čulić, Jovan Abramović, Dušica Malada, Dušan Roganović * Grafička priprema i tisak: Skaner studio d.o.o. * Rukopisi se ne vraćaju * Naklada /Tiraža 1000 Glasilo je, putem Savjeta za nacionalne manjine, financirano iz državnog proračuna RH, putem Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba, iz proračuna Grada Zagreba i putem predstavnice crnogorske nacionalne manjine u Zagrebačkoj županiji iz proračuna Zagrebačke županije. Pozivamo Crnogorce, Crnogorce i sve prijatelje da svojim sugestijama, prijedlozima i prilozima pomognu redakciji "Glasnika" na poboljšanju i daljnjem izlaženju lista. Tekstovi nijesu lektorisani te se izvinjavamo autorima i čitaocima.

je knjaz Danilo I. učinio za Crnu Goru, kao izuzetno sposoban i energičan vladar s dalekosežnim državnim dometima na kojima je utemeljena i suvremena Crna Gora.

To je državnik koji je jako dobro razumio vrijeme i prostor u kojem je djelovao, realno sagledavao crnogorsku zbilju s ciljem da državu vodi putevima napretka, promjenama koje su bile daleko ispred vremena tadašnje Crne Gore.

Jedna od njih je i bila, na samom početku njegove vladavine, odista dalekosežna. Razdvajanje svjetovne i duhovne vlasti, napuštanje teokratskog modela i izgradnja Crne Gore kao svjetovne i nasljedne knjaževine 1852. godine.

O dalekosežnosti njegovih državnih dometa govori i značajan događaj iz 1858. godine, uz pitanje kakve bi bile odluke Berlinskog kongresa 1878. godine, da knjaz Danilo nije te godine napravio razgraničenje s Turskom i time konačno definirao teritoriju države Crne Gore.

Takvi državni napori, po pravilu, rađaju unutarnje proturječnosti i konflikte, nerijetko i sukobe, koji ponekad sobom nose previsoku cijenu.

Nju je knjaz Danilo platio glavom.

Za IZLOŽBU su korišteni tekstovi i fotografije iz knjiga **Saše Brajovića** "Portreti knjaza Danila Petrovića Njegoša" i **Živka Andrijaševića** "Knjaz Danilo Petrović Njegoš -Politički Spisi", u izdanju **Matice crnogorske**, a uz suglasnost i odobrenje autora, na što im se najviše zahvaljujemo. Zahvaljujemo se i Narodnom muzeju CG na ustupljenim faksimilima dokumenata (Njegošev testament i Pismo crnogorskog senata ruskom caru) – istakao je na otvaranju izložbe predsjednik NZCH **Danilo Ivezić**. Izložbu su organizirali: **Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske i Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" Zagreb**.

Na DEST PANOJA kroz tekst i fotografije ispričana je važna priča crnogorske povijesti razdoblja 1851.-1860., kao HOMMAGE DANILU I. PETROVIĆU NJEGOŠU, s naglaskom na odrednicu da s njim "**CRNOGORSKA DRŽAVA POSTAJE SVJETOVNA I NAŠLJEDNA KNJAŽEVINA**"

Za izložbu je napravljen vrijedan katalog koji predstavlja svojevrsni prikaz kompletne izložbe u kataloškoj formi za što zasluga pripada Skaner studiju i **Dragomu Savićeviću**. Izložba je bila otvorena do 8. 12. 2022.

Izložba je sufinancirana sredstvima Savjeta za nacionalne manjine RH.

Za IZLOŽBU su korišteni tekstovi i fotografije iz knjiga Saša Brajović "Portreti knjaza Danila Petrovića Njegoša" i Živko Andrijašević "Knjaz Danilo Petrović Njegoš - Politički Spisi", u izdanju Matice crnogorske, a uz suglasnost i odobrenje autora, na što im se najiskrenije zahvaljujemo. U nastavku donosimo dio objavljenih tekstova:

Priča o knjazu Danilu I. (Njeguši 1826.- Kotor 1860.; crnogorski knjaz 1851.- 1860.) opterećena je i danas i u Crnoj Gori političkom propagandom i izmišljotinama o njemu kao vladaru i kao čovjeku.

Ona je ukorijenjena kod velikog broja ljudi, začuđujuće i kod intelektualaca u Crnoj Gori, sažeta u dvije riječi: "Zeko maniti", koje su u osnovi bile namijenjene diskreditaciji, omalovažavanju i potiranju svega onoga što je knjaz Danilo I. učinio za Crnu Goru, kao izuzetno sposoban i energičan vladar s dalekosežnim državnim dometima na kojima je utemeljena i suvremena Crna Gora.

To je državnik koji je jako dobro razumio vrijeme i prostor u kojem je djelovao, realno sagledavao crnogorsku zbilju s ciljem da državu vodi putevima napretka, promjenama koje su bile daleko ispred vremena tadašnje Crne Gore.

Jedna od njih je i bila, na samom početku njegove

vladavine, odista dalekosežna. Razdvajanje svjetovne i duhovne vlasti, napuštanje teokratskog modela i izgradnja Crne Gore kao svjetovne i nasljedne knjaževine 1852. godine; što je i tema ovog projekta IZLOŽBA - 170. GODINA OBNOVE KNJAŽEVINE CRNE GORE.

O dalekosežnosti njegovih državnčkih dometa govori i značajan događaj iz 1858. godine, uz pitanje kakve bi bile odluke Berlinskog kongresa 1878. godine, da knjaz Danilo nije te godine napravio razgraničenje s Turskom i time konačno definirao teritoriju države Crne Gore.

Takvi državnčki napori, po pravilu, rađaju unutrašnje proturječnosti i konflikte, nerijetko i sukobe, koji ponekad sobom nose previsoku cijenu.

Nju je knjaz Danilo platio glavom.

TESTAMENT MITROPOLITA PETRA II. PETROVIĆA NJEGOŠA

Maja 1850. godine, mitropolit Petar II. je napisao testament, u kome je za svog nasljednika odredio sinovca Danila Stankova Petrovića Njegoša

Tekst *Testamenta* je napisan starom nereformisanom ortografijom sastoji se iz dva dijela. Prvi predstav-

lja Njegoševu apoteozu Bogu (apoteoza Bogu), dok u drugom dijelu, u pet tačaka, crnogorski gospodar ostavlja oporuku u vezi sa svojim nasljednikom i način kako će se koristiti novci koji su deponovani u bankama u Petrogradu i Beču, kao i oni koji se nalaze u državnoj kasi na Cetinju i kod njegova brata Pera, predsjednika Senata.

Drugi dio Testamenta je državnčki, službeni, u kome je izražena vladareva posljednja volja ko će ga naslijediti na prijestolu i šta u nasljedstvo ostavlja Crnoj Gori i svojoj porodici i on glasi:

"Ako mi se sada dogodi da umrem, ovaj način poslije sebe ostavljam.

1. *Za nasljednika mojega ostavljam Danila, Stankova sina a mojega sinovca, njemu ostavljam vladичество kako je od starine uzakonjeno u Crnu Goru. Istome Danilu svekoliko moje i dvižimo i nedvižimo što imam u Crnu Goru ostavljam, a preporučujem mojemu bratu Peru, da Danila u svačemu kako svojega sina nastavlja doklen se Danilo učini sposoban narodom upravljati.*
2. *Novci koji su mi u jednom banku u Petroburgu, od kojih su obligacije u Min(istarstvu) inostranih djel. njih ostavljan Narodu Crnogorskome, to jest*

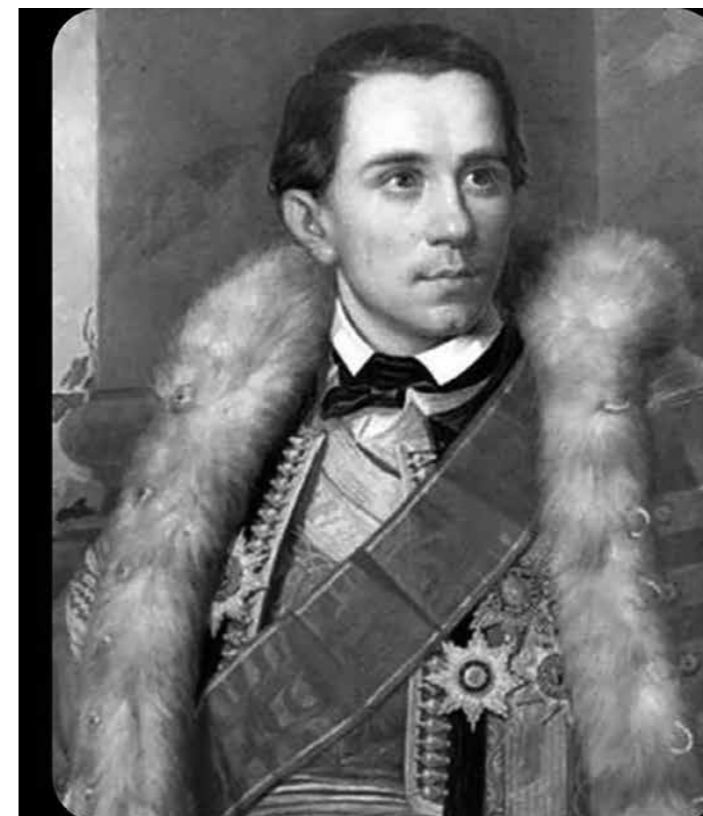
da su nadonje, a dobit od njih da prima Vladika koji bi i za istu dobit da im kupuje praha da brane svoju svobodu, a i gladne godine da kupuje za iste novce žito i bez pare i dinara da ga dijeli sirotinji crnogorskoj i brdskoj, ali niko nikada da rečene novce ne može iz banka uzeti, no vječno da u njemu ostaju, a samo dobiću da se polzuju.

3. *Za novce koji su mi u Beču – 50 hiljadah fiorinah u Barona Sine, a toliko upravo u G–na Tirke – dobit s ove sto hiljada fiorinah ostavljam roditeljima i dvijema sestrama, da istu dobit uživaju dok su oni četvoro živi, a pošto mi se prestave i roditelji i obje sestre, onda pare ostaju za Narod Crnogorski na isti način kako i one što su u Banku (u) Petroburgu, zato molim Ministerstvo mojega Pokrovitelja, kako bih se ja predstavio da primi obligacije od ovijeh novacah u Beču i da prenese iste novce kod onijeh u Petroburgu, da ne bi poginule jadnom Narodu Crnogorskome.*

4. *50 hiljadah forintih od računa od žita, koje su mi u mojega brata Petra, neka ih moj brat Pero razdava narodu i kupi od naroda na onaj laki način kako sam ja uredio, a po smrti mojega brata neka se sprema u Petroburgsku Banku đe su i proči moi novci, pak se neka s njinom dobiću postupa na isti način kako s dobiću prvijeh, a u glavu njinu da niko ne smije taći, no neka vječno u Banku stoji da bi se koliko toliko priskočilo u nuždu kukavome, po u isto doba i vitežkome Narodu Crnogorskome.*

5. *40 hiljadah forintih koje su u kasi gvozdenoj na Cetinje oni se neka za nužde narodnje troše kako vide moj nasljednik i moj brat Pero. Ko išta od ovoga ovđe upisanoga preinači bio mu crn obraz pred ljudima i jarostni se Sud Boži nad njim izvršio za tu grdnu nepravdu koju bi pred licem neba i zemlje učinio. Ovaj se te-stament u originalu ostavlja u konzulat ruski u Dubrovniku za višu sigurnost i tačnost."*

FOTOGRAFIJE IZ VREMENA KNJAŽEVINE CRNE GORE

Tekst: Danilo Ivezić

U organizaciji Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske i Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" Zagreb, a u okviru Dana crnogorske kulture 2022. u Crnogorskom domu u Zagrebu, 21. 12. 2022. otvorena je izložba

FOTOGRAFIJE IZ VREMENA KNJAŽEVINE CRNE GORE

Crna Gora, posebno u drugoj polovici XIX. i prvoj polovici XX. stoljeća, izazivala je posebnu pažnju brojnim europskim putopiscima, likovnim umjetnicima i fotografima da je posjete, običu i predstave javnosti svojih zemalja i europskoj javnosti. Interes je bio različit, a kao rezultat toga ostala su brojna lateralna i umjetnička ostvarenja. Ostale su i veliki broj fotografija kao svjedočanstvo vremena i življenja u tadašnjoj

Crnoj Gori. Upravo ti fotografi i nastale fotografije su svojevrsna kronika o Crnoj Gori. Ostali su zabilježeni razni predjeli, narodni običaji, svetkovine, stare građevine, pojedinci, scene sa bojišta...

To su fotografije brojnih, tada poznatih fotografa: Langhans, Trunov, Adele, Ocup, Bulla, Signer, Pesce, Monsigner, princeza Ksenija; grafičara: V. Theodoro, ali i dosta veliki broj nepoznatih autora.

Priču o Crnoj Gori u periodu od 1867. do 1910. godine predstavili smo kroz izabranih 58 fotografija i grafika, složenih na DEVET PANOJA, na izložbi naziva "Fotografije iz vremena knjaževine Crne Gore". Gledajući fotografije, uvijek gledate u prošlost, ovaj put je to Crna Gora druge polovice XIX. i prve polovice XX. vijeka.

IZLOŽBA "VODA IMA DUŠU"

Privlačnost Zetićevih fotografija krije se u značenju koje tek treba otkriti. Ciklus fotografija Voda ima dušu poziva na dijalog, smislom prožetu interakciju umjetnika i publike. Na fotografijama nema čovjeka; one su depersonalizirane, a opet sadrže neizbježni pečat ljudskosti - dr.sc. Alena Tomić

Izložba Dražena Zetića "VODA IMA DUŠU" otvorena je 6.12.2022. godine u Crnogorskom domu u Zagrebu.

Izložbu je otvorila Milanka Bulatović i uvodno istaknula:

Dražen Zetić prijatelj je Crnogorskog doma, a i same Crne Gore, u kojoj boravi više nego većina nas. Neumorni putnik, obilazi cijelu regiju, prijateljuje sa ljudima i svojim umijećem, znanjem i umjetničkim porivom stvara i "hvata" neiscrpne ljepote prirode. Ovo je, inače, druga izložba i sa ekološkom porukom: prethodna, "Ljepote podmorja Istre i Kvarnera" prikazala je izuzetnu ljepotu biljnog i životinjskog svijeta ispod morske površine, prizore koje do sada nismo vidjeli, aktivnost

ronilačkih klubova na očuvanju svog tog bogatstva. Ove izložbe su naš mali doprinos da ljudi, pored estetskog užitka u izloženim radovima, pridonesu i osvješćivanju u potrebi očuvanja prirode, kao neophodnog resursa opstanka uopće.

Dražen Zetić, svojim osobenim stilom i erudicijom, govorio je o svojim putovanjima, susretima sa ljudima, neobjašnjivim umjetničkim porivima kada i zašto nastaju njegovi radovi.

Donosimo dio iz Osvrta dr.sc. Alena Tomića, profesora sa Filozofskog fakulteta u Zadru:

**DRAŽEN ZETIĆ: FRAGMENTARNOST DETALJA
KAO LJEPOTA I ISTINA CJELINE**

"Privlačnost Zetićevih fotografija krije se u značenju koje tek treba otkriti. Ciklus fotografija Voda ima dušu poziva na dijalog, smislom prožetu interakciju umjetnika i publike. Na fotografijama nema čovjeka; one su depersonalizirane, a opet sadrže neizbježni pečat ljudskosti. Voda ima dušu nije ciklus pejzažnih fotografija, niti geografijom opterećeni eklektizam. Zetić naprosto kroz detalj revitalizira izvorni smisao za ljepotom cjeline.

Fragmentarnost fotografskih prikaza nam također posreduje novi pogled na ulogu i značenje vode. Voda kao neizostavni tradicijski motiv i filozofska, umjetnička te prirodnoznanstvena stoljetna preokupacija ovdje zadobiva novo naličje. Voda se nastoji predstaviti u svojoj neotkrivenoj ljepoti, u detalju, simbiozi, nedokučivosti i nadasve metafizičkoj vitalnosti. Stoga ona ne poznaje granice, niti ograničenja.

Zetićeva voda nastoji spajati i povezivati, a ne dijeliti ili razgraničavati. Njezina temporalnost izvire iz estetske distance uvriježenih načina prikazivanja fotografskog motiva; iako zarobljena, njezin tok je svejedno smion i

odvažan doprinos sveopćoj ljudskoj potrebi za ljepotom i istinom.

Promatrajući Zetićeve fotografije iz ciklusa Voda ima dušu, istančano oko promatrača kao da iznova i po prvi put ulazi u nedovršeni dijalog s estetskim iskustvom lijepoga i istinitoga. Njegov fotografski platonizam ne ostavlja gledatelja ravnodušnim."

SEMINAR SAVJETA ZA NACIONALNE MANJINE

Održan seminar Savjeta za nacionalne manjine u prostorijama Novinarskog doma u Zagrebu 24. 11. 2022.

U organizaciji Savjeta za nacionalne manjine 24. studenoga 2022. u prostorijama Novinarskog doma u Zagrebu održan je seminar o interaktivnom načinu prijava programa kulturne autonomije nacionalnih manjina putem interneta za 2023. godinu i godišnji izvještaji o ostvarivanju programa i utrošku sredstava iz Državnog proračuna za 2022. godinu. Seminaru je prisustvovalo oko sto članova udruga i ustanova nacionalnih manjina koji se sufinanciraju iz Državnog proračuna Republike Hrvatske putem Savjeta za nacionalne manjine.

Cilj Seminara bio je upoznati prisutne predstavnike udruga i ustanova s pripremom prijedloga programa koji se prijavljuju na Javni poziv za sufinanciranje, kao i izradom izvješća o radu i ostvarivanju programa odnosno financijskih izvješća o utrošku dodijeljenih sredstava.

Predsjednik Savjeta za nacionalne manjine Aleksandar Tolnauer govorio je o položaju nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj, o ulozi Savjeta za nacionalne manjine te o povećanju sredstava za programe kulturne autonomije u 2023. godini.

Savjetnica u Stručnoj službi Savjeta za nacionalne manjine Ida Balić izlagala je o interaktivnom načinu prijave programa kulturne autonomije putem interneta za 2023. godinu sa osvrtom na greške koje se najčešće pojavljuju u praksi.

Zamjenik predstojnika Stručne službe Savjeta Tibor Varga upoznao je prisutne predstavnike udruga i ustanova koje se javljaju na Javni poziv sa interaktivnom predajom godišnjih izvješća za prethodnu 2022. godinu.

Okupljenima na Seminaru obratio se i član Savjeta za nacionalne manjine i predstavnik češke i slovačke nacionalne manjine u Hrvatskom saboru Vladimir Bilek.

MANJINE GRADA ZAGREBA PROSLAVILE SVOJ DAN

Udruge nacionalnih manjina povodom Međunarodnog dana ljudskih prava, Dana Koordinacije vijeće i predstavnike nacionalnih manjina Grada Zagreba i Dana kraljice Teute održale su 10. prosinca kulturni program u Kulturnom centru Peščenica u Zagrebu.

Manifestacija je održana u organizaciji Kluba albanskih žena Hrvatske Kraljica Teuta i suorganizaciji Koordinacije vijeća i predstavnika nacionalnih manjina Grada Zagreba, a uz financijsku potporu Savjeta za nacionalne manjine RH. Program je otvorio **Juraj Bahnik**, predsjednik Koordinacije, čestitao je Međunarodni dan ljudskih prava te pozdravio posebne uzvanike **Aleksandra Tolnauera**, predsjednika Savjeta za nacionalne manjine RH, i **Ljiljanu Klašnju**, voditeljicu Odjela za nacionalne manjine i izaslanicu gradonačelnika Grada Zagreba.

-Koordinacija je Međunarodni dan ljudskih prava uzela za svoj dan. Osnovana je prije devetnaest godina, tako

da bismo mogli reći da je doista punoljetna. Više nego punoljetan je i Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina usvojen 2002. U njemu je implementirana Deklaracija o ljudskim pravima UN-a, ali i svi ostali međunarodni dokumenti koji su bitni za ostvarivanje ljudskih prava i prava manjina. Ono što je još važnije, ovaj je zakon pravno regulirao model ostvarivanja prava nacionalnih manjina u RH. U tom ozračju obilježavamo i Dan nacionalnih manjina Grada Zagreba. Za nacionalne manjine u Zagrebu bitno je da je implementacijom Ustavnog zakona o pravima manjina u Statut Grada Zagreba i druge dokumente stvoreno ozračje u kojemu nacionalne manjine zaista mogu sudjelovati u društvenom životu grada – rekao je Bahnik te podsjetio što je sve Koordinacija organizirala tijekom ove godine i zahvalio institucijama koje podržavaju manjine u radu.

Međunarodni dan ljudskih prava i Dan Koordinacije čestitala je Ljiljana Klašnja te naglasila da obilježavanja toga dana predstavlja neprestanu borbu za očuvanje

postignutih ljudskih prava i podsjeća na potrebu stalnog ulaganja i promicanja svijesti o zaštiti ljudskih prava. -Grad Zagreb već niz godina njeguje visoke standarde u promicanju manjinskih prava svjestan da raznolikost treba biti čimbenikom ne podjela već obogaćivanja društva. U tom prihvaćanju različitosti većinsko stanovništvo i pripadnici manjina daju zajednički doprinos poticanju tolerancije i promicanju ljudskih prava. Zagreb kao višetetnički grad uvijek je bio otvoren svima onima koji su željeli živjeti u njemu – izjavila je Klašnja ističući da je nemjerljiv doprinos pripadnika nacionalnih manjina koji su kroz povijest ostavili gradu Zagrebu.

Vrlo zanimljiv govor održao je Aleksandar Tolnauer u kojemu je objavio da je za 2023. godinu povećan iznos koji je vlada RH u suradnji sa Savjetom za nacionalne

manjine namijenila manjinskim udrugama za kulturne programe. Radi se o 58 milijuna kuna ili nešto manje od osam milijuna eura.

-U multietničkim društvima, u multietničkim državama i višetetničkim zajednicama koje su europske, a na čije se standarde pozivamo, ne postoji ujednačena politika niti standard. Neke države, kao Francuska, čak niti ne priznaju nacionalne manjine. Zašto je to bitno? Mi smo postavili jedan standard, doduše pod međunarodnim pritiskom, ali taj međunarodni pritisak nije bio presudan, što će neke začuditi, ali to treba reći. U ono vrijeme je Hrvatska shvatila i bilo je od izuzetnog značenja da se ta pitanja reguliraju jer smo bili u takvim okolnostima da je, nažalost, jedna od naših nacionalnih manjina učestvovala u ratnom sukobu. Sve je to onda determiniralo da se donese jedan takav zakon. Da li je dobar, možda je i prenormiran, ali je pokazao veliki rezultat. U ovih dvadeset godina manjine su sastavni dio političkog, kulturnog i javnog života i to se ne može izbrisati. Što se tiče upravo ove proslave i toga zakona, nikakva prava nisu vječna. Imamo tendencije da se ta prava redigiraju od određenih političkih struktura da budu manja, te da nisu potrebni predstavnici manjina. Zbog toga je ovo bitno što se radi ovdje, pogotovo što je Grad Zagreb, kada smo o pitanjima manjina razgovarali na međunarodnom nivou, bio pozitivan primjer prakse onoga što treba nacionalnim manjinama. Zato

sam neugodno iznenađen jer je ovo prvi puta da na ovakvoj manifestaciji, koja je od značaja ne samo za Zagreb, nego i za Hrvatsku, nema gradonačelnika. To se prije nije događalo. Općenito odnos koji smo nekad imali kao Savjet s Gradom Zagrebom sada nemamo. To nije dobro i to treba mijenjati. Savjet je u državi najviše tijelo nacionalnih manjina i standard koji smo postigli ne smije se rušiti, nema podcjenjivanja. Vi ste ti koji ste taj sustav izgradili, vi ste ti koji ste išli na izbore, vi ste legitimno izabrani i mi ćemo vam u tomu pomoći – izjavio je Tolnauer te čestitao Međunarodni dan ljudskih prava i Dan Koordinacije. Također je posebno naglasio da pripadnici manjina moraju pratiti politička zbivanja zato što se događa da se na manjinskim manifestacijama daje mjesta ljudima koji se bore da manjine izgube svoja prava kao što se dogodilo na nedavno održanom okruglom stolu.

U kulturnom dijelu programa koji je vodila **Lejdi Oreb** sudjelovali su zbor Montenegro koji djeluje u Društvu Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" Zagreb, vokalna skupina Visla poljske kulturne udruge "Mikolaj Kopernik", Češka beseda Zagreb, plesna skupina KAŽH Kraljica Teuta i predstavnici makedonske manjine koji su izveli recital, glazbeni i plesni program. Proslavi su prisustvovali predstavnici Veleposlanstava Mađarske i Sjeverne Makedonije, te brojni pripadnici nacionalnih manjina

PROMOCIJA KNJIGE "KNJAZ NIKOLA I VALTAZAR BOGIŠIĆ"

U Auli Sveučilišta u Zagrebu 24. 11. 1022. održano je predstavljanje četiri volumena knjige **Knjaz Nikola i Valtazar Bogišić** akademika **Zorana P. Rašovića**, redovitog člana i sekretara **Odjeljenja društvenih nauka Crnogorske akademije nauka i umjetnosti** te redovitog profesora **Pravnog fakulteta Univerziteta Crne Gore**.

Knjizi su govorili prof. dr. sc. **Tatjana Josipović** i prof. dr. sc. **Dalibor Čepulo** s **Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu**, dr. sc. **Vlaho Bogišić**, leksikografski savjetnik **Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža** te autor, akademik **Zoran P. Rašović**.

Baltazar, **Valtazar** odnosno Baldo **Bogišić** veliko je ime hrvatske pravne znanosti i etnografije (Cavtat, 1834. – Rijeka, 1908.), čovjek širokog obrazovanja i interesa te velike međunarodne reputacije.

Akademik **Zoran P. Rašović** zasigurno je najtemeljitiји

istraživač, najbolji poznavatelj i najobjektivniji analitičar djela Baltazara Bogišića, što i ne čudi, s obzirom na veze Baltazara Bogišića i Crne Gore, u kojoj je Bogišić u razdoblju 1893. – 1899. bio ministar pravde, a još je prije na poziv crnogorskoga kneza Nikole napisao Opšti imovinski zakonik za kneževinu Crnu Goru.

Još prije, akademik **Zoran P. Rašović** objavio je pet knjiga o Baltazaru Bogišiću. Četiri volumena knjige koja je sada predstavljena u Zagrebu, koje je 2021. godine objavilo Udruženje pravnik Crne Gore, ogromnog su opsega i širine i iznimne kvalitete te predstavljaju kapitalno pravno djelo koje i simbolički i sadržajno povezuje crnogorsku i hrvatsku pravnu znanost, ali i kulturu općenito.

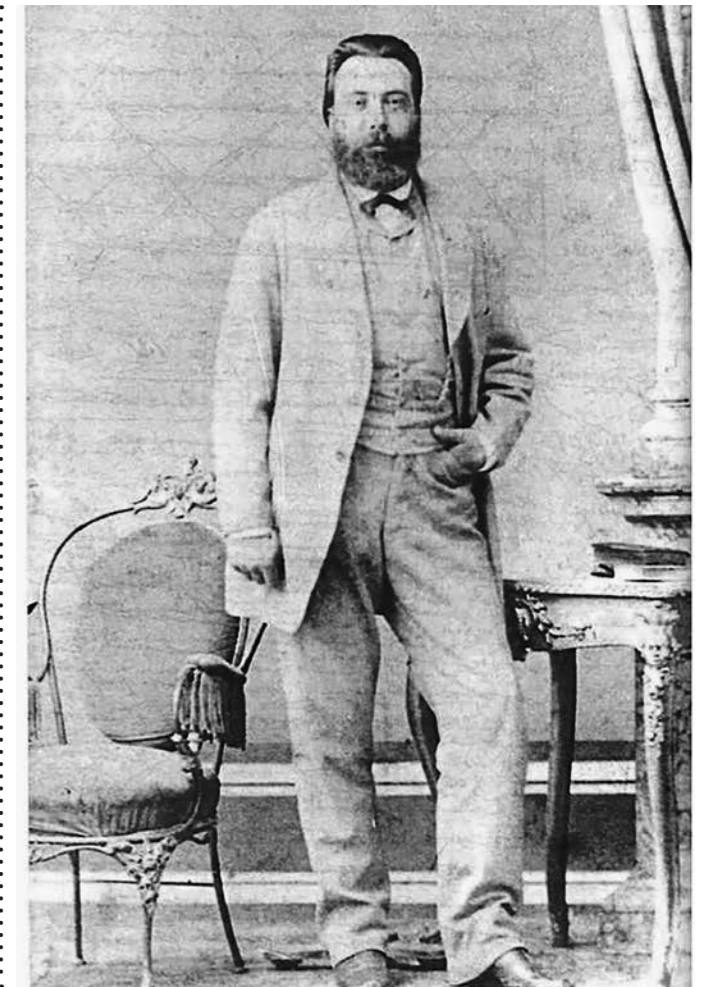
Skup je organizirao Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, u suradnji s Leksikografskim zavodom Miroslav Krleža, Crnogorskom akademijom nauka i umjetnosti, Pravnim fakultetom Univerziteta u Podgorici te Udru-

ženjem pravnik Crne Gore, u sklopu jačanja svoje međunarodne i međuinstitucionalne suradnje.

Sudionike skupa uvodno su pozdravili prof. dr. sc. Dubravko Majetić, prorektor za znanost, istraživanje i poslijediplomske studije Sveučilišta u Zagrebu, dr. sc. Bruno Kragić, glavni ravnatelj Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, prof. dr. sc. Aneta Spaić, dekanica Pravnog fakulteta Univerziteta Crne Gore, prof. dr. sc. Branislav Radulović, predsjednik Udruženja pravnik Crne Gore te prof. dr. sc. Ivan Koprić, dekan Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Promocijom četvorotomnog izdanja knjige **"Knjaz Nikola i Valtazar Bogišić"** na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu kao i nedavnim na Pravnom fakultetu UCG i u "Zetskom domu" na Cetinju, Udruženje pravnik Crne Gore dodatno odaje priznanje dvojici velikana jednog vremena, njihovom dijelu i izuzetnom pregnuću i postignuću autora koji je svoj višedecenijski naučni rad krunisao ovom vrijednom dijelom.

Zoran Rašović, akademik je i redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Crne Gore, predsjednik Senata Udruženja pravnik Crne Gore i dobitnik najvećeg priznanja Udruženja pravnik – nagrade **"Akademik Mijat Šuković"** koje Udruženje svakih pet godina dodjeljuje za posebna dostignuća u pravnoj nauci i stvaralaštvu.

PROSLAVA DRŽAVNOSTI BiH

Tekst: Želimir Novaković

Dana 24. 11. 2022. godine u hali Export-drva u Rijeci održana je proslava državnosti Bosne i Hercegovine u organizaciji Udruge naroda BiH iz Rijeka.

U programu su učestvovali predstavnici nacionalnih manjina Slovačke, Rusina i Ukrajinaca te zborovi naroda Bosne i Hercegovine i Nacionalne zajednice Crnogoraca Rijeke.

U programu zbora izveli smo tri pjesme: "Poljem se vije", "Šeto sam se gore dolje" i "Željom moje srce gori".

Kroz program nas je vodio Vinko Stamenić, a nakon svega uslijedio je nastavak druženja u prostorijama Udruge naroda BiH.

"UZ PUT"

IZLOŽBA SLIKA ANITE HROMIN

Tekst: Želimir Novaković; Fotografija: Luka Bešlić

Dana 30.11.2022. godine u prostorijama Nacionalne zajednice Crnogoraca Rijeka odvijala se predivna večer koja će nam svima ostati u lijepom sjećanju.

Anita Hromin amaterski fotograf, pokazala je svoje umijeće i kroz izbor teme oživjela planinske vrhove iz Slovenije, Hrvatske i Crne Gore, te cvijeće koje uspijeva autohtono na tim planinama.

Izložbi je prisustvovalo preko četrdesetak članova Zajednice i naših prijatelja.

Izložbu je uveličao zbor NZC Rijeka sa tri pjesme po želji organizatora izložbe Anite Hromin: "Na nebu zvijezde", "Urajska Rabinuška" i "Bokeljska noć".

Izložbu u organizaciji crnogoraca Rijeke vodio je Jovan Abramović.

POSJET UMAGU

Tekst: Čana Pilić

Umag, lijepi gradić na zapadnoj obali Istre - grad turizma, sporta (ATP turnir) i prekrasnih šetnica posjetili smo 17.12.2022. godine.

Uz vodičku Anđu prošetali smo starim gradom, vidjeli njegove znamenitosti, a zatim otišli u Pučko otvoreno učilište, na domjenak - sjednik.

Ogledali kulturno umjetnički program koji su nam pripremili domaćini - članovi Društva Crnogoraca "Bujština" Umag i njihovi gosti: Violinistice Teodora Kaličanin i Neda Stojkanović.

Riječki zbor "Montenegri" izveo je splet pjesama:

"Željom moje srce gori", "Vraćam se tebi Boko moja", "Niđe nebo nije plavo kao iznad Crne Gore", "Bokeljska noć" i "Oj Vrsuto goro velja".

Program je vodila predsjednica Udruge Crnogoraca Umag Ružica Mitrović. U programu učestvovala je i Milunka Marić koja je čitala svoje aforizme.

PREDSTAVLJANJE KNJIGE "PROKLETSTVO POZIVA" U UMAGU

Tekst: Ružica Mitrović Maurović

U ugodnoj atmosferi Gradske knjižnice na trgu 1. svibnja u Umagu, kojim je tu večer, 9. prosinca 2022., po završetku pobjedničke četvrt finalne utakmice naše nogometne reprezentacije na svjetskom prvenstvu, odjekivala pjesma i gromoglasno navijanje uz vatromet, odvijao se susret, ne manje emotivan, profesora dr.sc. Save Bogdanovića s kolegama, bivšim studentima i poklonicima njegova rada i stvaralaštva.

U organizaciji Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Bujština" Umag profesor Bogdanović, prisjećajući se svog zadnjeg boravka u Umagu, vratio se, kako je sam rekao, u Istru koju oduvijek voli, osobito zbog obiteljskih poveznica, na "mjesto zločina" nakon dvadeset godina, kako bi pristigloj publici predstavio svoju najnoviju knjigu "Prokletstvo poziva".

Ovog velikog autoriteta u području odgoja i obrazovanja dočekali su predstavnici udruge, brojni gosti i kolege po zanimanju, koji su dobar dio svog života kao i on, posvetili andragogiji: profesorica Tatjana Vujić, ravnate-

ljica Pučkog otvorenog učilišta "Ante Babić" u Umagu, njegov nekadašnji student, profesor Neven Uršumović, sada ravnatelj Gradske knjižnice Umag, Milanka Marić umirovljena ravnateljica Pučkog otvorenog učilišta u Bujama i mag. sc. Drago Kraljević iz Buja, koji su s neskrivenim oduševljenjem sudjelovali u razgovoru i predstavljanju profesorove knjige.

Autor brojnih stručnih radova, profesor Bogdanović, sveobuhvatna je ličnost koja je svom svojom dušom i tijekom 35 godina profesionalnog života posvetio zanimanju učitelja i obrazovanju drugih ljudi.

U knjizi "Prokletstvo poziva" profesor Bogdanović opisao je svoj dugogodišnji rad, život, probleme i radosti procesa obrazovanja, i kako kaže "lijepo prokletstvo" učiteljskog poziva. Svojevrsna je to studija o poučavanju, evoluciji i razvoju odgojne i obrazovne prakse, interferenciji kulture i obrazovanja, važnosti samoobrazovanja, suvremenim oblicima modernog obrazovanja današnjice s posebnim osvrtom na obrazovanje odraslih i razvoj ekonomije znanja.

Knjiga profesora Bogdanovića objedinjuje raznovrsne tekstove koji svi u središtu imaju obrazovanje i promjene koje obrazovanje donosi kako pojedincu tako svakako i zajednici, a započinje poglavljem o novom dobu obrazovanja kojim autor dokazuje svoj još uvijek mladi duh, baveći se aktualnim pitanjima, analizirajući pojavu "društva koje uči", paradokse obrazovanja i učenja, nove socijalne nejednakosti, pitanje sociologije kulture, nove kompetencije.

Pored originalnog teksta - Njegoševе vizije svijeta, čitateljima će zasigurno biti interesantno poglavlje u kome obrađuje rezultate istraživanja: sociokulturni profil i status Crnogoraca u Hrvatskoj u kome poctava snagu i dubinu hrvatsko-crnogorskih kulturnih veza kroz povijest.

Opisujući rad i djelo profesora Bogdanovića prof. Neven Uršumović prisjetio se svog prvog ispita "sociologija odgoja" 1991. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, kojeg je polagao kod profesora Bogdanovića, tog, kako je naveo u stvari produbljenog razgovora između studenta i profesora, neopterećenog strahovima i fobijama tadašnjeg vremena i hjerarhijom u odnosu student-profesor što je rezultiralo kao velika potpota nastavku njegovog studija. Time je prof. Uršumović

jednostavnim riječima opisao veličinu, značaj i utjecaj svojeg učitelja na ljudske živote i sudbine.

Prisutni posjetitelji strpljivo su čekali u redu na potpis autora svog primjerka knjige "Prokletstvo poziva" i nakon ugodnog druženja toplo se zahvalili profesoru Bogdanoviću na odličnoj knjizi koju je napisao i njegovom trudu da dođe i predstavi svoje remek djelo oduševljenoj publici.

SAOPŠTENJE MATICE CRNOGORSKE

Za Maticu crnogorsku - Dragan Radulović, predsjednik

Ponovno glasanje u Skupštini za usvajanje izmjena i dopuna Zakona o predsjedniku predstavlja ugrožavanje ustavnog poretka Crne Gore i ozbiljnu prijetnju građanskom miru.

**SAOPŠTENJE MATICE CRNOGORSKE
POVODOM POLITIČKE I DRUŠTVENE KRIZE
NASTALE GLASANJEM U SKUPŠTINI O
USVAJANJU IZMJENA I DOPUNA ZAKONA O
PREDSJEDNIKU**

Protivno preporuci Venecijanske komisije, ne mareći za političke i društvene posljedice, skupštinska većina konstituisana nakon izbora 30. avgusta 2020. godine po drugi put, svjesno kršeći Ustav Crne Gore, glasa za promjene Zakona o predsjedniku, produbljujući time političku i društvenu krizu. U uslovima nefunkcionalnih institucija, s Vladom koja je izgubila podršku Skupštine i blokiranim Ustavnim sudom, koji jedini meritorno može odlučivati o ustavnosti zakona, žele se pošto-poto proglasiti važećim predložene izmjene Zakona.

Uprkos preporukama s relevantnih svjetskih političkih adresa, da se najprije izaberu sudije Ustavnog suda i tek nakon toga rješavaju ostala goruća politička pitanja, demonstrira se političko nasilje. Ponovno glasanje u Skupštini za usvajanje izmjena i dopuna Zakona o predsjedniku predstavlja ugrožavanje ustavnog poretka Crne Gore i ozbiljnu prijetnju građanskom miru. Njime politička većina, gazeći ustavne principe, iskazuje krajnju političku zlonamjernost, neodgovornost i nebrigu o elementarnim društvenim interesima i miru. Rušeći institucionalne i pravne temelje crnogorskog društva poslanici skupštinske većine urušavaju i državu Crnu Goru.

Matica crnogorska apeluje na sve političke aktere da se uprkos pregrijanoj atmosferi vrate pregovorima, pokažu doraslost složenom aktuelnom političkom trenutku i saglasno pozivima iz Evropske unije dođu do kompromisnog rješenja, koje bi vratilo funkcionalnost i dalo kredibilitet crnogorskim sudskim i političkim institucijama. Od međunarodne zajednice očekujemo da se konkretno i aktivno uključi u pravcu prevazilaženja političke krize, i ne dozvoli da u Crnoj Gori dođe do nereda i haosa, koji

bi mogao imati nesagledive razmjere. Ovo posebno naglašavamo zbog nestabilnih prilika u čitavom regionu, u kome bi ozbiljan incident u bilo kojoj državi lako mogao izazvati i regionalni sukob.

Povodom građanskih protesta održanih juče u Podgorici pozivamo MUP i pripadnike policijskih snaga na krajnje odgovorno i suzdržano djelovanje. Vaša je profesionalna obaveza da omogućite slobodno i mirno iskazivanje neslaganja i protesta građana. Ne smijete dozvoliti da najavljeni nastavak protesta, uslijed neprofesionalnog djelovanja policije, eskalira i dovede do nemilih scena koje smo doživjeli 5. septembra 2021. godine na Cetinju i 13. jula ove godine u Nikšiću. To bi crnogorskom društvu, u postojećim društveno političkim prilikama, najmanje bilo potrebno.

**MATICA
crnogorska**

SKUPŠTINA NACIONALNE ZAJEDNICE CRNOGORACA HRVATSKE

Prilog uredila: Maša Savićević

16. 12. 2022. godine održana je sjednica Skupštine Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske.

Skupština NCZH jednoglasno je donijela **Odluku o usvajanju Financijskog plana NZCH 2023. godinu. 3.** Skupština je ovlastila Predsjednika i Predsjedništvo NZCH da može vršiti preraspodjelu sredstava sukladno prihodima i rashodima u 2023. godini., a Financijski plan će biti dostavljen Savjetu za nacionalne manjine RH. Predsjednik NZCH će uz usvojeni Financijski plan predati i njegovo obrazloženje.

Skupština također donosi **Odluku o usvajanju Programa rada NZCH 2023. godinu.** Program rada Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske za 2023. godinu će biti dostavljen Savjetu za nacionalne manjine RH, a ovlastila je Predsjednika i Predsjedništvo NZCH da mogu vršiti preinake u programu rada sukladno potrebama realizacije u 2023. godini.

U završnoj točki dnevnog reda, Skupština NZCH je većinom glasova svih delegata usvojila Financijski izvještaj Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske za 2021. godinu.

Program rada NZCH za 2023.

Programsku aktivnost za 2023. planira realizirati u okviru 4 CJELINE:

INFORMIRANJE; IZDAVAŠTVO; KULTURNI AMATERIZAM i KULTURNE MANIFESTACIJE.

1. INFORMIRANJE:

CRNOGORSKI GLASNIK

Sukladno dosadašnjoj praksi izlaženja Crnogorskog glasnika i u 2022., koji izlazi kao dvomjesečnik u formatu A4 (korice u boji), sa zadatkom prenošenja informacija o ukupnim aktivnostima, zbivanjima i djelovanju crnogorskog korpusa u Republici Hrvatskoj. Glavni i odgovorni urednik je Maša Savićević.

Sredstva za njegovo financiranje se u najvećem dijelu osiguravaju preko Savjeta za nacionalne manjine RH. Dio sredstava je planiran preko Vijeća i Predstavnik crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba i Zagrebačke županije.

LJETOPIS CRNOGORSKI

Ljetopis crnogorski br. 10. 2021./2022. (izlazi kao dvogodišnjak) predstavlja svojevrsni pregled i presjek najznačajnijih ostvarenje na kulturnom planu onih projekata koje realizira NZCH i njene članice, a u okviru ostvarivanja kulturne autonomije i očuvanja kulturnog i nacionalnog identiteta u protekle dvije godine. Ljetopis sadrži i dio u kojem je prikaz najznačajnijih kulturnih ostvarenja na području Crne Gore iz pera istaknutih crnogorskih književnika ili publicista. Glavni i odgovorni urednik Ljetopisa crnogorskog je dr.sc. Petar Popović.

Planirani izlazak je do sredine 2023. godine

2. IZDAVAŠTVO:

U 2023. u planu izdavaštva predviđeno je tiskanje TRI knjige autora:

Ane Radović Kapor, Ivo Družić (biblioteka LUČA); Dvotomno izdanja "Izbor iz djela Branka Banjevića" kao svojevrsni hommage Branku Banjeviću.

3. KULTURNE MANIFESTACIJE- DANI CRNOGORSKE KULTURE

- Obilježavanje 210. godišnjice rođenja Petra II. Petrovića Njegoša "HOMMAGE NJEGOŠU" izradom GRAFIČKE MAPE limitirano izdanje (100 kom) autora Dimitrija Popovića- predstavljanje u studenom 2023.

- Izložba Dimitrija Popovića "Svetac i kralj" travanj 2023.- galerija Kristofor Stanković

- Prvi crnogorski film "Voskresenja ne biva bez smrti" uz predstavljanje Knjige snimanja- u izdanju Crnogorske kinoteke Crnogorski dom - rujan 2023.

CJELINA KULTURNI AMATERIZAM i ostali programi vezani uz KULTURNE MANIFESTACIJE su u okviru programskih aktivnosti članica NZCH i sastavni dio je njihovog programa za 2023. godinu.

Financijski plan i Program rada za 2023. u cjelosti možete pronaći na www.vijece-crnogoraca-zagreb.hr.

20 GODINA USTAVNOG ZAKONA O PRAVIMA NACIONALNIH MANJINA

Izvor: Savjet za nacionalne manjine

Povodom dva desetljeća od kada je na snazi Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, 1. i 2. prosinca 2022. održana je međunarodna znanstvena konferencija Prvih dvadeset godina Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina u organizaciji Ureda potpredsjednice Vlade, Savjeta za nacionalne manjine, Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, te Pravnih fakulteta u Zagrebu, Rijeci, Splitu i Osijeku.

Na konferenciji održanoj u Hotelu Westin u Zagrebu kroz sedam panela izlagali su članovi akademske zajednice i akteri u provedbi Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina, na teme vezane uz standarde zaštite nacionalnih manjina koje Republika Hrvatska osigurava svojim pravno-institucionalnim okvirom. S obzirom na činjenicu da su to razdoblje obilježili i brojni izazovi u provedbi manjinske politike, program konferencije bio je usmjeren na probleme koje je dosadašnje iskustvo

artikuliralo i pristupe koje je prema njima moguće zauzeti. Predsjednik Savjeta za nacionalne manjine Aleksandar Tolnauer izlagao je unutar panela koji se odnosio na pravo nacionalnih manjina na pristup javnim medijima gdje je posebno istaknuo problem nedovoljne zastupljenosti programa namijenjenog pripadnicima nacionalnih manjina u cjelokupnom programu Hrvatske radiotelevizije. Sudionicima međunarodne znanstvene konferencije pozdravnim govorom obratio se premijer Andrej Plenković istaknuvši kako je je Republika Hrvatska ostvarila visoku razinu zaštite prava nacionalnih manjina, te podsjetio kako je upravo Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina omogućio pripadnicima manjina da daju vlastiti doprinos razvoju hrvatskog društva, toleranciji, pluralizmu i jednakopravnosti. Glavna tajnica Vijeća Europe Marija Pejčinović Burić kazala je kako Hrvatska u posljednjih 20 godina bilježi snažan doprinos promociji i zaštiti ljudskih prava, demokraciji

i vladavini prava. Istaknula je potrebu za dodatnim mjerama u podizanju svijesti o povijesnoj prisutnosti manjina, borbi protiv segregacije u školovanju, kažnjavanje povijesnog revizionizma i antimanjinske retorike u javnom govoru. Potpredsjednica Vlade Republike Hrvatske za ljudska prava Anja Šimpraga istaknula je zadovoljstvo provedbom Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina kroz dva desetljeća, ali je isto tako ukazala na nedostatak političke volje u njegovoj provedbi na lokalnim razinama. Sudionicima skupa obratili su se i predsjednik saborskog Odbora za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Milorad Pupovac, predsjednik Ustavnog suda Miroslav Šeparović, dekani Pravnih fakulteta u Zagrebu, Rijeci, Splitu i Osijeku, te brojni stručnjaci, pripadnici akademske zajednice, ali i Vlade i Hrvatskog sabora.

Drugi dan konferencije 2. prosinca 2022. obilježnica 20. obljetnica stupanja na snagu Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina obilježena je u Hrvatskom saboru. Prisutnima se pozdravnim govorom obratio predsjednik Hrvatskog sabora Gordana Jandroković u kojem je podcrtao konstruktivan i veliki doprinos koji su pripadnici nacionalnih manjina dali u izgradnji mo-

derne hrvatske države i društva. Istaknuo je da u okolnostima rastućeg populizma, radikalizacije i društvene polarizacije, ostvarenje prava pripadnika nacionalnih manjina predstavlja važnu pretpostavku stabilnosti, demokratizacije i napretka društva. U svojem je govoru predsjednik Savjeta za nacionalne manjine Aleksandar Tolnauer istaknuo da manjinska prava nisu nikakva dodatna prava već se uvode kao sredstvo putem kojeg bi manjina mogla ostvariti jednaka prava kao svi ostali građani, te najavio da će se Savjet u budućnosti baviti pitanjem priznavanja stečenih prava nacionalnih manjina koja još nisu riješena. Uz potpredsjednicu Vlade Anju Šimpragu, izlagali su potpredsjednik Hrvatskog sabora Furio Radin, predsjednik saborskog Odbora za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Milorad Pupovac, predsjednik zastupničkog Kluba nacionalnih manjina u Hrvatskom saboru Vladimir Bilek, zamjenica Bjelovarsko-bilogorskog župana Tanja Novotni Golubić i načelnik Općine Borovo Zoran Baćanović. Obilježavanju su nazočili i veleposlanici matičnih država nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj, zastupnici Hrvatskog sabora, predstavnici vijeća i predstavnika nacionalnih manjina, kao i udruga i ustanova nacionalnih manjina.

ŠEDNIK ČETVRTKOM: TOKSIČAN STRES UNUTRAŠNJIH TRANSFORMACIJA

Crna Gora je "improvizovano društvo" bez institucija i identiteta, koje nikada nije završilo domaći zadatak i stvorilo intelektualnu klasu, a koje poslednjih par godina prolazi kroz unutrašnje transformacije koje izazivaju toksičan stres, upozorio je klinički psiholog i poslovni konsultant Radoje Cerović gostujući u serijalu Matice crnogorske Šednik četvrtkom.

On je tom prilikom istakao i kako nacionalni plan u Crnoj Gori postoji samo unutar zaštite sopstvenog identiteta i kako je relativizacija nacionalizma, s kojom se suočavamo, strateška ideja.

- Relativizacija nacionalizma u Crnoj Gori je strateška ideja. Nije jednak nacionalizam koji teži za osvajanjem druge države i nacionalizam koji je u okvirima patriotizma – naveo je Cerović.

Govoreći o promjenam koje su uslijedile nakon 2019.

godine, Cerović je naglasio da se crnogorsko društvo ne može mijenjati iznad sopstvenih sposobnosti.

- Ne možete da se mijenjate većom brzinom nego što ste sposobni. Svaka promjena je stresna. Mi posljednjih godina živimo neke unutrašnje transformacije koje izazivaju toksičan stres – rekao je on.

Cerović je upozorio da je nacionalni identitet "opasna stvar" i da će nas identitetska politika odvesti do čorsokaka ukoliko ne shvatimo vrijednost građanskog društva i meritokratije.

- Plan o velikoj Srbiji postoji odavno, ali nije uopšte problem u tome nego u nezrelom društvu u kome to kao barut plane. Mi nismo uradili domaći zadatak da stvorimo intelektualnu klasu. Zdrava ljevica je tekovina Evrope. Mi to nikad nismo razvili. Mi zapravo nikad nismo ni shvatili šta je to i koliko je to važno. Poslije Drugog svjetskog rata smo mislili da smo pobijedili

fašizam, ali posljednjih godina vidimo da nismo i da toga ima i kod nas i u Evropi. Mi se te hipoteke nećemo lako osloboditi, jer je to dio nas. Na političkim lidrima je da daju prostor onima koji nisu takvi. Ulaskom u EU i integracijom u neka napredna razmišljanja smirujete tu neman – istakao je on.

Govoreći o važnosti liderstva zasnovanog na zaslugama, Cerović je naglasio kako mi kao nacija nismo skloni meritokratiji.

- Mi to ne volimo. Mi uvijek idemo iz krajnosti u krajnost. U Crnoj Gori nizašta ne postoji kritična masa. Mi imamo strašan deficit ljudstva, a pritom smo strašno sujetni – naveo je on.

Dodao je i kako, kao posljedica nesređenog društva, najvrjedniji ljudski kapital naše države ne ostaje u Crnoj Gori.

- Mnoga djeca su otišla iz Crne Gore i u inostranstvu ostvarila važne stvari, a naša država nema pojma ko su ta djeca. Nekako smo jedva čekali da ti mozgovu odu kako bi ovdje napravili prostor za neke druge mozgove. Moja lična impresija je da dolazi do ekstremizacije i da naš najbolji ljudski kapital ne ostaje ovdje nego ide negdje drugo – kazao je Cerović.

Naglasio je da se država kreće u pogrešnom pravcu, da je mržnja, kojom se hrane ekstremistički pokreti, moćna i da se ono što se događalo 90-ih godina linerano događa i sada.

- Dozvolili smo da zombiji izađu iz grobova i da stalno

mašu nekim simbolima. Teren za sve ovo je pripremao i DPS. Neko je 30 godina morao da radi više nego jednu pogrešnu stvar da bi smo mi danas ovo imali – kazao je Cerović.

Objasnio je i da je moć koju ima žena ogromna, te da se zato svi patrijarhalni i klerikalni režimi boje moći žena i trude da im ograniče prava da se čuju.

- Mi ćemo vrlo brzo imati višak muškaraca u društvu zbog selektivnih abortusa. Kad god smo u istoriji imali disbalans u korist žena imali smo i veliki ekonomski i svaki drugi napredak. Disbalans u korist muškaraca nismo imali nikad i ne znamo šta to sa sobom nosi, ali sve ukazuje na to da će to biti katastrofalno – naveo je on.

Kada je riječ o psihologiji, Cerović je podsjetio da ta profesija u Crnoj Gori još nije uređena zakonom i da samim tim svako može da bude psihoterapeut iako to nije.

Rekao je i da je pandemija korona virusa na mentalno zdravlje ljudi uticala daleko više nego što je i sam očekivao.

Cerović je iznio i nevjerovatan podatak da je Crna Gora jedna od država s najvišom stopom samoubistava u svijetu, da smo trenutno na 12 ili 13 mjestu i da nam to, kako je rekao, nije jedan od najgorih plasmana.

- Ali mi već godinama ne uspijevamo da shvatamo da je to tako – zaključio je Cerović.

Kompletan snimak Šednika četvrtkom sa Radojem Cerovićem nalazi se na linku

PRINCEZA KSENIJA PETROVIĆ NJEGOŠ SE "VRNULA" KUĆI

Prilog uredio: Vesko Pejović

9. novembra je uz prigodan program koji je osmislila mr režije Dušanka Belada, pred velikim brojem oduševljenih građana, na platou ispod kuće Đukanovića u Njegoševoj ulici, otkriven spomenik princezi Kseniji Petrović Njegoš, autorsko djelo proslavljenog crnogorskog umjetnika Dimitrija Popovića.

Bronzana skulptura princeze Ksenije, predstavlja žensku figuru koja sjedi na klupi bez naslona, a lik je dat u realističkom maniru. Na svečanosti su govorili Marko Špadijer predsjednik Inicijativnog odbora za podizanje spomenika princezi Kseniji i gradonačelnik Prijestonice Cetinje Nikola Đurašković a moderatorica programa bila je mr Ivana Mrvaljević, glumica.

"KAD DOĐEM NA CETINJE RAZGOVARAĆEMO O SVEMU"

Nakon tačke u kojoj su šest mladih balerina iz plesne škole **Mystique** (koje je pripremala producentkinja **Sladana Vujanović**), raspoređenih po lokaciji na kojoj

se nalaze spomenik princeze Ksenije i njen vrt, uz muzičku numeru Claude Debussy – Rêverie, simboličnim nastupom prikazale moderan život princeze Ksenije a glumica **Ivana Mrvaljević** je odrecitovala odlomak iz drame prof. **Radmile Vojvodić** – "Princeza Ksenija od Crne Gore":

-Vidite li ovaj orman? Prilazim mu svakodnevno kao oltaru.

Odavno već ne brojim svoje siromaštvo, shvatila sam, sve moje blago je tu.

Ona lentra, govorili su... Čudne li zabave za jedno žensko...

S puno sam ljubavi i solidnom vještinom pravila te fotografije...

Cetinje, Ivanova korita, Rijeka, Vir, Skadarsko jezero, Bar, Ulcinj...

Imam ćilibar svijetla, kad se oblak jednom nagnuo nad

Lovćenom. Uхватила sam ga!

Ima, onda, jedna kuća sa malim Ćardinom, vrata su otvorena da možeš portikom da uđeš. Ima morskih uvala, jarboli s vjetrom koliko u zмах... vesele trpeze i poznatog i nepoznatog lika... moji dragi, roditeljski dom u svetkovine...

Tu su sve preše i nužde ove princeze nevoljnice. Njeno golo parče ljeba ovđe u tuđinu...

Ništa mi više ne treba! Nikakav bolji karavan od toga ja ne želim...

Crna Gora, Cetinje, Će bješe to pod kapu nebesku? Pod koju zvijezdu?

Evo ih tu. Sa mnom.

Evo i uvodne besjede mr Ivane Mrvaljević:

– Poštovani građanke i građani Cetinja, zvaničnici, znani i neznani, svi da ste dobrodošli na današnju svetkovinu otkrivanja spomenika princezi **Kseniji Petrović-Njegoš**, autora **Dimitrija Popovića**, koji će od danas krasiti ovaj dio Njegoševе ulice. Spomenik je dar civilnog društva svome Cetinju uoči praznika oslobođenja. Vjerujem da svako od prisutnih ovdje ima svoj doživljaj princeze Ksenije, ali se ovom prilikom valja prisjetiti nekih detalja iz njene biografije i zašto je zavrijedila trajno sjećanje našeg grada.

Ksenija je osma ćerka kralja Nikole i kraljice Milene, rođena **10. aprila 1881.** godine na Cetinju. Obrazovanje je stekla na Dvoru kod renomiranih stranih učitelja.

Bila je ambiciozna, radoznalog duha, hrabra i mudra. Govorila je strane jezike i zanimala se za društvene i prirodne nauke. Nije se udavala. Vozila je auto, uspješno se bavila fotografijom i pisala memoare. Dramatični događaji koji su zadesili Crnu Goru, narod, vojsku i njenu porodicu učinile da u januaru 1916. godine napusti domovinu, ostane u Francuskoj i da se do kraja života ne "vrne" u svoje rodno Cetinje.

U ratnom egzilu osnovala je i rukovodila ustanovom za pomoć ratnim zarobljenicima, fizički radila i obavljala sekretarske poslove svom ocu, kralju Nikoli. Život je posvetila otadžbini. Aktivno je učestvovala u čuvanju ugleda kralja i Crne Gore u prvom redu od agresivne srpske propagande. O tome svjedoče njeni memoari i sponzorstvo prvog crnogorskog filma "Vaskresenja ne biva vez smrti" po scenariju **Vladimira Popovića**, ministra u crnogorskoj vladi u egzilu. **Umrta je 9. marta 1960.** godine u Parizu u krajnjoj nemaštini i nezadovoljstvu zbog statusa svoje porodice i svoje domovine.

Od 1989. godine njeni zemni ostaci počivaju uz sestru Vjeru na dvorskom groblju ispred Cetinjskog manastira.

Svojim životnim stavom i sudbinom izrasla je u simbol emancipovane žene koja je podnosila udarce sudbine i ispoljavala stoički crnogorski patriotizam.

Ideju da se izradi skulptura kao osnova za spomenik princezi Kseniji, kao i mnoge inicijative za oplemenjivanje našeg grada, iznio je i razradio sa jednim brojem građana, inženjer **Vesko Pejović**, direktor NVO "Cetinje

moj grad" i sekretar Ogranka Matice crnogorske.

Formiran je **Inicijativni odbor**, sastavljen od građana raznih struka i generacija za izradu skulpture princeze Ksenije: publicista **Marko Špadijer**, predsjednik i članovi: gradonačelnik Prijestonice Cetinje mr **Aleksandar Kaščelan**, profesorka i režiserka **Radmila Vojvodić**, akademik prof.dr **Zoran Rašović**, advokat **Borislav Rašović**, građevinski ing. **Nebojša Đukanović**, arh. **Jovan Bošković**, arh **Ana Mrvaljević – Zogović**, režiserka **Duška Belada**, prof. i prevodilac **Sladana Sjekloća**, mr **Jovana Mrvaljević**, biznismen u USA **Ivo Đukanović**, likovni umjetnik **Luka Lagator**, direktor Komunalnog preduzeća Cetinje **Saša Zvicer**, preduzetnica i izvšna direktorica Fondacije Kreativne žene Crne Gore **Milica Marković**, prof.dr **Maja Đurić**, istoričarka umjetnosti, glumica, **Ivana Mrvaljević**, dr **Anastazija Miranović**, istoričarka umjetnosti, mr **Vesna Vičević**, prof dr **Mladen Ulićević** i NVO **"Cetinje moj grad"** koju zastupa **Vesko Pejović**, izvršni direktor.

Odbor je radio volonterski sa entuzijazmom i lokalpatriotizmom.

Odbor se obratio uglednom umjetniku Dimitriju Popoviću sa molbom da izradi skulpturu, izabrao jedno od ponuđenih rješenja i pozvao donatore da finansiraju taj poduhvat. Za relativno kratko vrijeme Odbor je uspio da skupi oko **50.000** eura, odabrao najpovoljniju livnicu i platio livenje.

Livnica umjetnina iz Zagreba je u saradnji sa autorom vrlo profesionalno i u ugovorenim rokovima obavila posao i skulptura je 03. jula dopremljena na Cetinje.

Skulptura izrađena od bronzne sa klupom od nerđajućeg čelika obloženog bronzom, visoka je 150 cm, a teška 550 kilograma dok je postament je od bijelog karare mermera iz jednog komada (dimenzija 300 cm x 150 cm x 16 cm) težak 2.100 kg.

Svaki donator i svaki iznos donacije je evidentiran i to će biti objavljeno u spomenici koja se priprema za štampanje. Dugujemo im veliku zahvalnost.

Autor spomenika **Dimitrije Popović** se odrekao honorara i izjavio: *Sa zadovoljstvom sam prihvatio poziv Inicijativnog odbora za izradu skulpture princeze Ksenije da uradim vajarsko djelo posvećeno ovoj zanimljivoj ženi crnogorske istorije prema kojoj, posebno Cetinje, izražava iskreno poštovanje i dirljivi sentiment...*

Ono što je odredilo karakter skulptorske forme jest kompleksnost ličnosti crnogorske princeze. Trebalo je kroz umjetničku formu na simboličan način spojiti dva vremena, princezino i naše, aktuelizovat prošlost

u duhu savremenosti... Želio sam izraziti ono što sam smatrao bitnim za kakater skulpture, a što proističe iz princezine ličnosti. Ljepotu i snagu duha, suzdržanu strogost, otmenost, eleganciju i dostojanstvenost.

Njena odanost prognanom ocu, hrabrost i nepokolebljivost, činili su je onakvom kako je crnogorski kralj doživljavao svoju čer ljubimicu nazvavši je "Velika".

Uporedo sa stvaralačkim mukama autora odvijao se posao prikupljanja novca i sređivanju pravne regulative za postavljanje spomenika. Operativni rukovodilac projekta, koji je nosio glavni teret posla, bio je **Vesko Pejović**.

Inicijativni odbor je od početka saradivao sa opštinskom administracijom. Skupština Prijestonice u saradnji sa Ministarstvom kulture je donijela odluku o lokaciji.

Priestonica Cetinje je u saradnji sa Zavodom za konzervaciju i arheologiju i građevinskom firmom "Bombeton", po projektu prof dr **Mladena Ulićevića**, člana Inicijativnog odbora, uredila prostor u okolini spomenika (revitalizovane su skulpture "4 godišnja doba", napravljena nova ograda i sređeno dvorište kod kuće Đukanovića, oplemenjene su zelene površine, dio platoa popločan, a uređen je pidžun sa kunetom duž ograde, itd).

Čelnici opštine su vrlo posvećeno radili da se ovaj prostor kultivše i da se otkrivanje spomenika princeze Ksenije obavi uoči 13. novembra, Dana oslobođenja Cetinja. Ovaj poduhvat je primjer dobre saradnje civilnog sektora i nadležnih institucija, ohrabrenje građanima da učestvuju u poboljšanju kulture življenja i opomena administraciji da se oslobodi birokratizma.

Govor Marka Špadijera, predsjednika Inicijativnog odbora:

Poštovani i dragi građani Cetinja,

*Okupio nas je lijep i nesvakidašnji povod. Prisustvujemo otkrivanju skulpture crnogorske princeze **Ksenije Petrović Njegoš**, autora **Dimitrija Popovića**. Jedinstvenost događaja čini okolnost što ova generacija građana poklanja svom Cetinju trajni spomenik jedne znamenite Crnogorke, gradu u kome je rođena, stasala i za kojim je u tuđini umrla od tuge.*

***Princeza Ksenija** je primjer emancipovane crnogorske žene postojanog patriotizma koji, prosijan kroz vremensko rešet, može biti uzor i danas.*

*Ovaj bronzani monument će uljepšavati Njegoševu ulicu zahvaljujući u prvom redu viziji, inicijativi i angažovanju **Veska Pejovića**. Ta plemenita zamisao naišla je na odziv za donacije kod naših ljudi u dijaspori i u zemlji, kao i na*

ohrabrenje i pomoć opštinskih vlasti. Svi oni ovim darom vraćaju Cetinju bar malo za ponos kojim ih je zadvojilo. Najmlađa čerka Kralja Nikole je, za razliku od svojih sestara, obrazovanje stekla kod dvorskih učitelja na Cetinju. Izuzetno nadarena i vrijedna ova mlada žena govorila je ruski, njemački i francuski jezik. U godinama emigracije služila se u pismima i pisanju dnevnika isključivo francuskim jezikom, žaleći se da zaboravlja "naški". Savremenici su zapisali da je Ksenija, koju je otac zvao Velika, imala "junačko srce, koje se ničega ne boji".

Princeza Ksenija, njena porodica i njena država Crna Gora doživljavaju tragediju ravnu antičkim. Naša princeza nije postala kraljica, već, igrom sudbine građanka koja je mukotrпно zarađivala za život i umrla u oskudici, ne prihvatajući apanžu Karađorđevića. Nije se uzanosila u dobru, niti ponizila u nevolji. Pokazala je da dostojanstvo Crnogorke nije u društvenom statusu već u karakteru i da su u pravu stranci koji su pisali da su "crnogorske žene toliko velike u svojoj plemenitosti i tako veličanstvene u svojoj skromnosti".

"Ja mislim da je patriotizam urođeno osjećanje koje ne traži nagradu", na jednostavan način je ova mudra žena definisala svoj odnos prema Crnoj Gori.

*Najodaniju čerku Kralja Nikole iz zaborava su uzdigle u simbol takođe dvije dame: prof **Radmila Vojvodić** svojom dramom **"Princeza Ksenija od Crne Gore"** i **Ande Kapa**, istoričarka umjetnosti knjigom **"Crna Gora u magičnom oku princeze Ksenije"**.*

*Cetinje je i kroz spomenike pokazalo da njeguje visoko poštovanje za ženu. Na najljepšem od njih, **Risto Stijević** je prikazao Crnogorku kao Lovčensku vilu, heroinu koja mačem pokazuje put slobodi, a vijencem slavi. **Dimitrije Popović** nam daruje konkretnu, modernu Crnogorku, umnu i aktivnu, ženu ispred svog vremena, gordu i dostojastvenu, koja će od danas živjeti među generacijama u svojoj bronzanoj eleganciji. Vjerujem da će je zavoljeti Cetinjanke i Cetinjani.*

Formiranjem malog trga, vrta i pjacete sa spomenikom princeze Ksenije otvara se vidik prema Vladinom domu i uspostavlja jedan od mnogih bliskih susreta Cetinja sa

istorijom pa se ovom prilikom zahvaljujem prof dr **Mladenu Ulićeviću** po čijem se projektu uredila lokacija.

Postavljanjem sjedeće figure na ovom mjestu jedan zapušten prostor postaje urbani minjon, mjesto zaustavljanja šetača na korzou i plato za kulturna dešavanja.

U ovom poslu bilo je problema, ali to ostaje za zaborav. Pamtiće se akcija civilnog društva u kojoj su učestvovali mnogi građani i pokazali da u vremenima sebičnosti i otuđenosti postoje ljudi i kolektivi koji su spremni na odricanje za opšte dobro. Na nama je obaveza da se njihovo dobročinstvo ne zaboravi. Što tek reći za gest nesebičnosti **Dimitrija Popovića**, uglednog umjetnika u više domena, koji je svoje vajarsko i misaono ovaploćenje princeze Ksenije darovao Cetinju. On duboko u sebi nosi duh ovog podneblja i shvata svu dubinu patnje prognane žene koju vraća svojoj zemlji. Tu misao je pretočio u gracioznu skulpturu koja će uljepšati njegov rodni grad i svjedočiti o neprolaznosti ljubavi i odanosti. Velika mi je zadovoljstvo što mogu

- u ime **Dimitrija Popovića**, koji je zavrijedio više od umjetničke časti i zahvalnosti,
- u ime brojnih donatora koji su dali novac za izradu skulpture ili na drugi način pomogli ovaj poduhvat,
- u ime Inicijativnog odbora koji je sa ljubavlju i posvećenošću vodio ovaj posao i **Veska Pejovića**

najagilnijeg i najzalužnijeg među nama.

- **Dakle, čast mi je u ime svih njih i u lično ime, predati ovaj spomenik princeze Ksenije, gradonačelniku Cetinja, gospodinu Nikoli Đuraškoviću, na čuvanje i trajanje.**

Neka je vječna Crna Gora i neka je vječno njeno slavno Cetinje!

Riječ gradonačelnika Prijestonice Cetinje Nikole Đurškovića:

-Poštovane sugrađanke i sugrađani, uvaženi gospodine Popoviću, cijenjeni predstavnici medija, dame i gospodo, pri pomenu istorije Crne Gore uvijek se prvo pomisli na crnogorske vladare, vojvode i serdare, na čojstvo i junaštvo. Tek se kasnije, negdje na kraju pominju čerke kralja Nikole Petrovića Njegoša, princeze koje su doprinijele slvi male kraljevine Crne Gore čak više nego njeni muški slavni predstavnici.

Princeza Ksenija je jedna od ličnosti crnogorske istorije prema kojoj, posebno Cetinje, izražava iskreno poštovanje i dirljivi sentiment i čiji patriotizam i odanost domovini zaslužuju poštovanje generacija.

Princeza Ksenija Petrović je bila emancipovana i ponosna Crnogorka čvrstog karaktera, duhovnog bogatstva i velika humanitarka što potvrđuje njen rad u brojnim humanitarnim društvima kroz koje je na razne načine

pomagala Crnoj Gori. Ponosni smo što će kao takva dobiti trajno mjesto u prijestonici, njenom rodnom gradu za kojim je čeznula u godinama izgnanstva. Primjer princeze Ksenije pokazuje kako ljudi znanje i moć stavljaju u službu svog naroda. Zbog toga ih pamtimo i danas im kao skroman doprinos očuvanju njihovog lika i djela podižemo spomenike.

Priestonica Cetinje je snažno podržala projekat podizanja ovog spomenika i djelima, a ne samo riječima i pokazala koliko cijeni velikana **Dimitrija Popovića**, kreatora ove ideje podizanja spomenika gospodina **Veska Pejovića** i sve donatore ove skulpture.

Nama je pripala čast da budemo generacija koja je zahvalila princezi Kseniji, u ime svih naših predaka i naših potomaka. Nadam se da ćemo nastaviti putem njegovanja kulture sjećanja i da će i drugi velikani značajni za razvoj naše kulture države i grada dobiti svoja obilježja

U to ime, podizanjem ovog spomenika koji će trajno simbolizovati emancipaciju crnogorske žene, čuvamo našu istoriju i kulturu ali pokazujemo poštovanje i uvažavanje jedne izuzetne žene koja je svojom predanošću služila svojoj domovini Crnoj Gori i postala jedan od simbola njene nepokornosti.

**"KAD DOĐEM NA CETINJE
RAZGOVARAĆEMO O SVEMU"**

Princeza Ksenija. Bajka koja prerasta u dramu i završava se tragedijom. Mijenjali su se žanrovi u njenom životu ali ne i ona.

Prolaziće Crnogorke i Crnogorci, Cetinjanke i Cetinjani, stranci i umjetnici, prilaziće joj dječaci i djevojčice. Šta one mogu čuti i učiti od Ksenije?

Učiće se otmenosti, hrabrosti, skromnosti, principijelnosti, dostojanstvu, ... , učiće se rodoljublju.

Poželjeće da budu svojoj porodici, prijateljima, gradu i državi ono što je bila Ksenija. Poželjeće da budu princeze, princeze od Crne Gore.

Na kraju programa, glumica **Ivana Mrvaljević** je uz zahvalnosti za sve što su uradili da se ova zamisao uspješno realizuje, pozvala autora spomenika **Dimitrija Popovića** i **Veska Pejovića**, inicijatora i vođu ovoga projekta da prvi sjednu na klupu pored princeze **Ksenije** i pozele joj dobrodošlicu, što je publika pozdravila burnim aplauzom.

Za RTV Cetinje Vesko Pejović, idejni tvorac spomenika je dao izjavu:

-Srećan sam što se naša cijenjena princeza Ksenija konačno vratila kući, što više nikada neće biti sama, što će za nju uvijek biti topline i ljubavi, jer smo svi svjesni njenog životnog puta i svega što je uradila za Crnu Goru i Cetinje. Srećan sam i što sam doprinio da se posle 106 godina "ispuni njena posljednja želja, da vidi" Cetinje i Lovćen.

ZAPISI O PRINCEZI I SPOMENIKU: ŽENA KOJA JE POBIJEDILA SVOJU NESREĆU

Tekst: Dimitrije Popović

Apstrahirani oblici kostima s ulegnućima, izbočinama i zasjecima forme unose u skulpturu neku vrstu suzdržanog nemira koji se balansira s postojanom mirnoćom gornjeg dijela tijela

Je li zahtjevniji zadatak oblikovati određenu istorijsku ličnost u skulpturi od njenog prikazivanja u slici? Ovakvom sam se dvojmom susreo kada sam prihvatio poziv da uradim skulpturu posvećenu **princezi Kseniji Petrović Njegoš**. Premda se u mom stvaralaštvu bavim podjednako skulptorskim i slikarskim izrazom raditi djelo posvećeno konkretnoj osobi zahtijeva drugačiju vrstu umjetničkog angažmana od oblikovanja neke mitske ili imaginarne osobe.

Biografska faktografija obavezuje u onom smislu u kojem će transponovana u konkretnu skulptorsku formu objediniti simboličku i estetsku dimenziju kipa. Dakle skulptura mora biti umjetničko djelo po sebi i predstavljati osobu kojoj je posvećena. Ova prividna tautologija, ono što se podrazumijeva po sebi, neminovno ima kvalitativno dvojstvo. To dvojstvo čini organsku cjelinu oblikovane forme. Za razliku od medija slike koja ima svoj iluzionistički karakter, zadati položaj modela, fiksirano osvjetljenje, nepromjenljivu atmosferu, skulptura postaje živa slika u prostoru. Promjenljivih je vizura, opipljiva je u svojoj trodimenzionalnosti, dnevna svjetlost je dodatno "oblikuje". Karakter modela, u ovom slučaju princeze Ksenije, upravo je po sebi, ako tako mogu reći, bio predodređen za skulptorsku formu koja se zasniva na tradicionalnom i modernom postupku oblikovanja. Princeza je bila istovremeno žena koja je, premda plemenitog roda, stasala u patrijahalnoj sredini a po svjetonazoru odnosno intelektualnim potrebama bila emancipovana Evropljanka koja je prihvatila izazove vremena u kojem je živjela. Opšte poznati su detalji iz njenog života, bavila se fotografijom, bila je "prva žena na Balkanu koja je vozila automobil", govorila je strane jezike, pisala.

Princezin životni put su obilježile dvije krajnosti. Komocija dvorskog života i siromaštvo u egzilu. Po-

mirena u tim krajnostima princeza Ksenija je ostala postojana kao tragična ličnost koja je dostojanstveno podnosila svoju životnu zlu kob. Oblikovati u skulpturi ovakvu ličnost značilo je kroz kiparske oblike naglasiti one dimenzije njene ličnosti što su je učinile dostojnom trajnog poštovanja a koje su, posebno kod Cetinjana, budile i bude dirljivi sentiment. Princezina figura u sjedećem stavu izražava otmenost držanja, eleganciju pokreta, melanholičnost i dostojanstvenost izraza. Za izvjesnu idealizaciju morfologije princezinog lica koristio sam fotografije iz zrelih godina njenog života. Na njima je lice karakternije, ličnost izraženija. Knjiga koju drži u rukama ne sugerise samo činjenicu da je omiljena ćerka **kralja Nikole** koju je

zbog njenih izuzetnih karakternih osobina suveren zvao Velika, pisala memoare, nego je istovremeno ta zaklopljena "knjiga života" ono što je princeza snagom svoje prirode nadišla. Pobijedila je svoju nesreću. Likovna metafora njene životne drame, teške egzistencije u uzgnanstvu, izražava odjeća stopljena s tijelom. Apstrahirani oblici kostima s ulegnućima, izbočinama i zasjecima forme unose u skulpturu neku vrstu suzdržanog nemira koji se balansira s postojanom mirnoćom gornjeg dijela tijela.

Skulptura izražava pokret u mirovanju. Princeza sjedi na klupi. Dvostepenasti postament daje figuri princeze istovremeno otmenu distanciju i kamenim gazištem omogućuje neposredni dodir, kratkotrajnu intimizaciju sa onima koji će željeti sjesti pored nje. Ovaj dvostepenasti podest i mjera figure u prirodnoj veličini nijesu samo formalni elementi kojima se ne narušava sklad postojećeg ambijenta u Njegoševoj ulici, nego ta "ljudska dimenzija kipa" čini da se malo prije spomenuta melanholičnost nesretne princeze koja je po svedočanstvima čeznula da se vrati u svoje rodno Cetinje, da se njena figura doživi onako kako se ona osjećala posljednjih godina života. Usamljeno i Osamljeno. Minimalistička forma klupe na kojoj princeza sjedi svojom jednostavnošću izdužeg oblika

nenametljivo sugerira Ksenijinu udaljenost i osamljenost. Naglasio sam da za razliku od slike skulptura ima više lica. Iz svakog ugla gledanja mora izražavati zanimljivost estetske forme i simbolički izražavati smisao odnosno značenje onoga što kao umjetničko djelo prikazuje. I lijevi i desni profil i leđa i *en face* su lica istoga tijela, izrazi iste osobe.

Jedinstvo forme i sadržaja u skulpturi mora biti ostvareno. Kada je oblikovana forma usaglašena s ambijentom u kojem se nalazi onda skulptura dobija onu vrstu životnosti kojom počinje egzistirati ne kao dekorativni objekt u urbanoj javnoj površini nego kao integralni element koji čini dinamično jedinstvo koje se ostvaruje spontanom prožimanjem života i umjetnosti. U ovom slučaju to jedinstvo je potencirano činjenicom da je princeza Ksenija u obliku umjetničke skulptorske forme našla mjesto u ambijentu njenog rodnog grada u ulici svoga slavnog pretka objedinjujući dva vremena u kojima se temporalnost prošlog aktualizuje u duhu i osjećanju savremenosti. Svojim životom i djelom Velika je doprinijela da njeno malo Cetinje kroz njen tragični slučaj i sudbinu njene kraljevske porodice pokaže svoju trajnu postojanost i veličinu.

BLAGI DANI I BUDZAŠTAR ILI POJMOVNIK TRIVIJALNOSTI

U Gradskoj knjižnici Samobor, u četvrtak 24.11.2022. predstavljene su dvije nove knjige Lidije Vukčević Vučurović objavljene u izdanju NZCH i Skaner studija: knjiga poezije i lirске proze "Blagi dani", Zagreb 2020., i "Budzaštar ili Pojmovnik trivijalnosti" 2022.

U okviru predstavljanja knjiga obilježena je i trideseta godišnjica Lidijinog stvaralačkog rada.

O knjigama su govorili pjesnik Zoran Perović, predstavnik Matice hrvatske i politolog Danilo Ivezić, kao suizdavač i predsjednik NZCH.

Autorica je pročitala nekoliko naslova iz obiju knjiga. Također su pročitani zapisi Dimitrija Popovića i Ane Brnardić o književnom stilu Lidije Vukčević.

Donosimo fragmente Dimitrijeva zapisa:

U rasponu Lidijinih tema postoji jedna ako tako mogu reći binarna prisnost: prožimanje autoričinog senzibiliteta s onim što čini predmet njenog zanimanja. Dakle spisateljica u odnosu na druge i na samu sebe u vlastitoj drugosti.

Ne samo kao Agneza nego kako sebe vidi u svom unutarnjem ogledalu. ...U velikoj je mjeri prisutan Lidijin suptilan odnos prema takozvanim običnim stvarima koje u njoj izazivaju toliku pažnju da ih gotovo poosobljuje i u tom intimiziranju simbolički iščitava dio svoga sepstva. Divi se boji i obliku stvari njihovoj površini, teksturi, patini ili sjaju.

O ovome najbolje govori, namjerno ne kažem pokazuje, naslovnica knjige "Blagi dani" o kojoj sam vam bio spreman večeras govoriti na promociji. O njevoj estetskoj i simboličkoj važnosti. Spomenuta prisna binarnost se ogleda u Lidijinom djelu i u geografsko povijesnim toposima bitnim za njen izraz. To su dva stalna i sudbinska odredišta. Jedan je Samobor, kako ga spisateljica naziva "sjeverni dom" i drugi onaj južni, Sutomore kao "toplina očišćene školjke", između šumovitog sjevera i modre jadranske pučine, između hladnih izmaglica i toplog i bistrog mediteranskog svjetla nastaje i razvija se bogati svijet literature, prožet istančanim smislom

za opis, za suptilnu metaforu, za stvarnost doživljenu i proživljenu, mišljenu ili sanjanu...

U opservacijama stvarnosti Lidija koristi prozorska okna kao kakav životni intimni ekran u kojem se projicirala obiteljska sreća i sklad ali i melankolija i teških dana sudbine koja je obitelj tokom godina zadesila. Ta koncentracija na prozorsko okno kao živa slika projicirane stvarnosti odredit će i Lidijinu potrebu za kadriranjem stvarnosti koje će bilježiti njen fotoobjektiv...

Na kraju ove obljetničke večeri izdavači i autorica poklonili su prisutnim uzvanicima primjerke ovih knjiga, objavljenima uz potporu Savjeta za nacionalne manjine Hrvatske.

DANI CRNOGORSKOG FILMA: BAŠTINA

Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske i Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" Zagreb u suradnji s Organizacijom KOD i Crnogorskom kinotekom, organizirali su 29. 12. 2022. u Crnogorskom domu u Zagrebu, projekciju dokumentarnog filma TVRĐAVA BOKA, redatelja Danila Vujačića

Austro-ugarske fortifikacije u Boki – zaboravljena graditeljska baština i nepriznati spomenici kulture. Za turiste one su pravo otkrivenje, njihovi pristupni putevi su izuzetno atraktivni, a arhitekture ostaju fascinirane pred umješnošću njihovih graditelja koji su na vrlo nepristupačna mjesta iznijeli ogromne količine kamena, čelika i betona. Čak ih i ekolozi, doživljavaju kao vrhunski primjer gradnje usklađene sa prirodnim okruženjem u koje su bukvalno utopljene.

Film TVRĐAVA BOKE se bavi temom tih fortifikacija u Boki kotorskoj a potpisuju ga redatelj **Danilo Vujačić** i scenarista **Petar Popadić**, snimljen je u produkciji Organizacije "KOD".

"ORFEJEVA SJENKA"

KNJIGA POEZIJE DIMITRIJA POPOVIĆA

Prilog uredila: Maša Savićević

U nedjelju 4. prosinca u foajeu Hrvatskoga narodnog kazališta u Zagrebu održano je predstavljanje knjige poezije "Orfejeva sjenka" Dimitrija Popovića (Litteris, 2022.). O knjizi su govorili Darija Žilić, Žarko Paić, te u ime nakladnika Dražen Katunarić.

Na promociji knjige izveden je i performans Dimitrija Popovića "Pozlaćena krv" uz sudjelovanje Darije Brdovnik-Bukvić, primabalerine zagrebačkog HNK-a, kustosa Josipa Joška Tešije te skladatelja Mateja Meštrovića, koji je na glasoviru izveo kompoziciju inspiriranu temom performansa. Odabrane stihove govorili su glumci Urša Raukar i Dragan Despot.

O tome kako su stihovi nastajali prateći njegovo likovno stvaralaštvo kroz godine rada kazuje sam umjetnik i autor: – Stihovi su nastajali tako što sam ih pisao, bolje reći zapisivao, unazad puno godina. Kažem zapisivao, za razliku od pisanja eseja ili neke beletrističke forme,

priče ili romana, koji traže proces u radu, razradu motiva, strukturiranje kompozicije. Poezija se, ako tako mogu reći, javi sama od sebe. Pomalo zvuči mistično, jer ono što je dozrijevalo u meni u određenom momentu zahtijeva da se oblikuje, otjelotvori, u stihu. Teme moje poezije su teme kojima sam se bavio u slikarstvu u ciklusima sakralne i svjetovne tematike.

Riječ je o pjesmama koje sublimiraju na poetski, uvjetno kazano simbolističko-nadrealistički način, motiv koji izražavaju. Tako su nastale pjesme "Judita", "Saloma", "Marija Magdalena", "Kleopatra", "Ivana Orleanska". U ovoj zbirci pjesama nalaze se i one koje se bave problemima također svojstvenim likovnom izražavanju, pjesme o bojama "Bijelo", "Plavo", "Crno", zatim fenomenom prostora u fizičkom i filozofskom smislu, zaključuje Popović.

Zbog svega navedenog autor i nije imao nikakvu potrebu ni želju za objavom knjige poezije, jer kako sam

naglašava ti su stihovi zapisivani bez namjere da ih oblikuje u poetsku zbirku, već su nastali kao njegov intimni metafizički brevijar. Najvjerojatnije bi tako i ostalo, skriveno u ladici, da ga jednog dana nije prije nekoliko godina nazvala pjesnikinja Enerika Bijač i upitala piše li možda uz eseje i beletristiku i poeziju. Na potvrđan odgovor poželjela je i pročitati nekoliko pjesama. Nedugo nakon toga tri su pjesme bile objavljene u "Antologiji slavenske poezije", a zatim u časopisu Književna republika. Na kraju je Dražen Katunarić predložio izdavanje zbirke pjesama u njegovoj izdavačkoj kući Litteris. A na pitanje zašto baš takav naslov, "Orfejeva sjenka", autor objašnjava:

– Orfej je inspirativan mitski lik, zaštitnik pjesništva i umjetnosti. Njegova vezanost za nimfu Euridiku ima tragičnu dimenziju ljubavi i smrti. Tako sam koncipirao performans "Pozlaćena krv" kao svojevrsni produžetak teme knjige stihova u simbolički likovno-scenski mali ritual. Krv kao vitalna supstanca simbolizira sirovost i surovost života koju oplemenjuje i obogaćuje zlato poezije.

Popovićeve lirika u sebi sadrži elemente klasičnosti, no ipak riječ je o modernističkom rukopisu koji jasno pokazuje da pjesme ispisuje slikarska ruka... Oniričko, metafizičko, filozofično i mitološko spajaju se u poetsko kako bi se nespoznatljivost svijeta u kojem živimo bar malo učinila manjom, a istina vidljivijom. To je smisao posebne poezije Dimitrija Popovića.

MOMČILO TAPAVICA

ISTORIJA GRADITELJSTVA NA TLU CRNE GORE XVI.

Tekst: Slobodan Bobo Mitrović

Momčilo Tapavica, (1872-1949), uživao je u sportu, igri i arhitekturi.

Iako je kao učesnik Prvih olimpijskih igara u Atini 1896. bio predstavnik Ugarske, računa se da je on prvi srpski olimpijac. Bio je prijavljen za četiri discipline ali zbog povrede takmičio se samo u tenisu i osvojio bronzanu medalju.

Jednako uspješan bio je i u poslovima arhitekta.

Dalekog porijekla iz Crne Gore, rodio se u Nadalju u Vojvodini, živio u Novom Sadu, Herceg Novom, Cetinju, Rabatu (Maroko) Poreču a završio život u Puli. Diplomirao je arhitekturu u Budimpešti (1890).

Nezavisna ličnost, avanturističkog duha, na poziv knjaza Nikole 1906. godine dolazi u Crnu Goru.

Prvi angažman mu je nadzor na izvođenju puta Mateševo-Kolašin.

U želji da dobiju reprezentativno zdanje **Njemačkog poslanstva** (1907), adaptaciju i dogradnju sa enterijerom su povjerali arh. Momčilu Tapavici. Nije realizovano. Zanimljivo je istaći da iako je bio u sporu sa Njemačkim poslanstvom, jer mu nijesu isplatili honorar za projekat, bio je dužan Upravi grada Cetinja da plati porez na honorar koji nije dobio. Žalba mu je odbijena.

Na Cetinju gradi **Državnu banku Crne Gore** (1908), danas Muzej novca. Bila je to dogradnja i nadogradnja

nja postojeće kuće kojoj je Tapavica dao potpuno novi izgled. U rukopisu Moderne zidana kamenom sa balkonom u centralnoj poziciji fasade, gradi novu arhitektonsku likovnost u gradskom miljeu Cetinja. To su počeci plasiranja modernističke arhitekture na Cetinju kao novog stila gradnje i napuštanja istorijske eklektike.

Istovremeno živi i gradi u Herceg Novom (Austro-ugarska). Definicija da je arhitektura odnos oblika i sadržaja se potpuno ostvarila na **Hotelu "Boka"** (1906-13), (stradao u zemljotresu 1979). To je arhitektonsko djelo o kome se i danas priča iako ga nema već četiri decenije. Sa 43 sobe, centralnim grijanjem, toplom vodom bio je tehnološka novost visokog komfora. Projektovao ga je u stilu mediteranske secesije sa otvorenim staklenim površinama gradeći spoj enterijera sa eksterijerom, integrišući bogata parkovska rješenja mediteranske hortikulture sa ljepotom enteri-

jera i stilom života koje nudi luksuzni hotel tog vremena. Hotel Boka je predstavljao sintezu arhitekture i prirode sa kulturnim pejzažom, i bio je centar sociourbanog života grada. To je ideal javnog objekta kada postane društveni centar, a preduslov je ljepota i udobnost arhitektonskog ambijenta. Mnoge priče o poznatim ličnostima, o događajima, životu i sadržajima, prešle su u anegdote i legende, koje su scenu nalazile u salonima i apartmanima luksuznog hotela. Ovakvi hoteli su često bili tema u evropskoj književnosti XIX i XX vijeka.

Vilu "Jadranska straža" u Bijeloj (1913), Tapavica je sagradio kao vilu za svoju porodicu, ali iz finansijskih razloga prodao je društvu "Jadranska straža". Bila je to moćna bogata vila sa terasom na krovu objekta kao osmatračnicom oblikovana sa asocijacijom kule na zamku, kakvih je obrisa bilo na hercegnovskim tvrđavama. Specifičnost njene arhitekture, sa plitkim krovom, netipičnim u ambijentu, skreće pažnju i danas u urbanom miljeu Boke

Projektovao je velik broj vila a **Kompleks u centru Herceg Novog**, od crvenog kamena u kombinaciji austrougarskog stila gradnje sa orijentalnim doksatima, netipičnim na primorju je rijetko originalno rješenje. Vješto uklopljen, povezanim nivoima terasa na strmoj padini, postao je vizuelna prepoznatljivost Herceg Novog kao primjer razudene arhitekture srasle sa

terenom, primjer kako se može i u teškim prirodnim uslovima postići kvalitetna stanogradnja naglašene pejzažne vrjednosti.

Tapavica je imao srećan susret sa Hereg Novim u vrijeme kada se formira Podgrađe grada. Blisko sa zelenilom Novljani su srasli sa hortikulturom, ona je dio narodnog života u gradu.

Razglednice i karakteristične krajolike Herceg Novog fotografiše Tapavica, jedrilicom plovi na bokeškom mastralu i uživa u datostima i ljepotama koje nude klima i obala Boke Kotorske. Ostavio je trag u duhu grada, angažovanim stilom života i arhitekturom kojom je stvarao nove urbane subjekte.

Tokom I svjetskog rata u Maroku se bavi geodetskim snimanjima, a između dva rata u Novom Sadu otvara svoj projektni biro. U Poreč odlazi 1948 gdje učestvuje u poslijeratnoj obnovi.

Na Cetinju je radio Idejno rješenje za Saborni hram (1910), nije izveden.

U Hereg Novom postavljena mu je spomen bista 1999. god. kao prvom olimpijcu iz Jugoslavije, a 2004. godine spomen ploča na njegovoj porodičnoj kući.

Da sve u životu može da bude plodna kreativna avantura i da je život igra sa pozitivnim rezultatima rijedak je slučaj kao u primjeru Momčila Tapavice.

IMA NAS

Tekst: Danilo Ivezić

U Podgorici se ispred Skupštine Crne Gore, 8. 11., okupilo više od 17 tisuća građana iz svih krajeva Crne Gore, na protestu povodom donošenja neustavnog i pučističkog zakon o predsjedniku.

Vječeras kao i uvijek kada je teško, kada treba braniti slobodu, demokratiju, sekularnu, multinacionalnu, antifašističku, građansku i europsku Crnu Goru. Crnu Goru u kojoj možemo imati različite svetinje, ali u kojoj su Ustav i zakoni svetinja svima. Nadam se da su mnogi koji su nakon 30.08.2020.godine pomislili da je stvarno osvježilo sada stvari mnogo jasnije...

Zato im i poručujemo: nećete nas naviknuti na primitivizam i sluganstvo. Nećete nas naviknuti na to da ova država ne pripada svima jednako. Nećete nas naviknuti da je normalno, uz cinične osmjeh, gaziti po Ustavu Crne Gore...

Vazda je bastalo Crnogorcima tiraninu stati nogom za vrat, basta i Bošnjacima, Albancima, Hrvatima ali i časnim Srbima. To vas molim da nikako ne zaboravimo. Zbog šaka političara koji su svoj šovinizam dobro unovčili i koji uspješno manipuliraju nacionalnim i vjerskim osjećajima svojih sljedbenika, ne smijemo kriviti cijelu naciju. Zato pozivam i njih, i sve međunarodne prijateljske adrese da nam pomognu u borbi za zdrav razum i elementarnu normalnost. A mi odustati nećemo, kadri smo istrajati do konačne pobjede građanske, multivjerske, antifašističke, evropske, čojске i sojske Crne Gore. To će se odlučiti na ultimativnim prijevremenim parlamentarnim izborima. Zato da završim citatom najnepopularnijeg političara u Crnoj Gori, doduše neće moći tako glasno kao on.

"Dajte te parlamentarne izbore"! Da oživi Ustav, da ožive institucije - rečeno je na skupu.

ZAPISANO JE

DEO XIV.

Tekst: Branko Borilović

Da "Malo znamo o Njegoševoj lektiri. Ipak imamo dovoljno pouzdanih znakova da je pesnik imao i čitao dela sa iscrpnim obaveštenjima o platonskim učenjima i pesničkim opisima uzlaženja duše i viđenja rajskog boravišta nematerijalnih ideja".

Flašar, Miron: Novoplatonsko predanje i izvori Luče Mikrokozme, Beograd, 1962, str. 231

Da "Njegoš duguje književnom predanju simboličnu plovidbu svoga uvoda, a samostalan je kada njome kazuje sebe i svoj spev. Potvrđuje to i poređenjem sa Danteom. U Božanstvenoj komediji, na istom mjestu kao i u Luči, na početku opisa uzlaženja kroz nebeske sfere..."

Flašar, Miron: Novoplatonsko predanje i izvori Luče Mikrokozme, Beograd, 1962, str. 206

Da su neka crnogorska plemena bila u obavezi da pomažu crkvi pa su tako seljani Vrela i Uganja (sela pokraj Cetinja) imala "obaveze da donesu crkvi o Božiću po 80 bremena drva".

Martinović, Niko S.: Zakon Ivana Crnojevića, Titograd, 1961, str. 194

Da se ime Cetinje veže za istoimenu rijeku koja je proticala podlovčenskim docem kako se cetinjsko polje nekada zvalo. Postoji još nekoliko gradova u Evropi sa tim imenom. U Dalmaciji postoji rijeka Cetina, zatim se tim imenom zove pritoka rijeke Buga u Polskoj. Takođe jedno mjesto blizu Praga nosi ovo ime.

Martinović, Niko S.: Tragom jedne Njegoševe pjesme od stare srpske do još drevnije slovenske mitologije, Cetinje, 1963, str. 58

Da na prostoru cetinjske opštine ima dosta toponima vezanih za kult vile. Tako na ulazu u Cetinje postoji Vilino guvno, tu je i toponim Crna Greda koju je 1882. godine presjekao put Cetinje-Rijeka Crnojević. Govorilo se da su ta mjesta vile čuvale. Dalje, ispod Čiste strane (Lovćen) na putu za Jezerski vrh nalazi se toponim Vilina greda, a ispod Jezerskog vrha nalazi se Vilina pećina (danas Sniježnica). Blizu Tisovih ploča takođe na Lovćenu nalazi se toponim Viline grede. Sjeverno od Njeguša nalazi se Vilina pećina. I u jezgru Katunske

nahije u Čeklićima blizu sela Vojkovića postoji Vilina pećina, a u Cucama Vilinjak. U selu Lipa u Cucima nalazi se Vilino metalistište (mjesto gdje se vile igraju kamenjem). U staroslovenskoj mitologiji postoje vile koje žive po jamama. Te vile se zovu More. Jedna takva Mora se nalazi u bajičkoj planini ispod Lovćena. Legendi vezanih za Vile i Lovćen postoji još a jedna kaže: "da je neki Drpa bio na dogovoru kod Vila" ali se sa njima nije sporazumio pa je nastavio lovčenskim stranama put prema Primorju. Dugo je išao dok ga Vile nijesu zvale a kad se okrenuo one su ga ustrijelile.

Martinović, Niko S.: Tragom jedne Njegoševe pjesme od stare srpske do još drevnije slovenske mitologije, Cetinje, 1963, str. 358-369

Da je po jednoj legendi koja je nastala krajem XVII i početkom XVIII vijeka na Cetinju živjela pored domicilnog stanovništva i manja grupa muslimana. Po jednoj, žena (bula) jednog od tih stanovnika pošla je sa sinom na rijeku Cetinju da pere rublje. Dječak je ostao na obalu da se igra. U jednom trenutku se okliznuo i upao u vodu. Svi njeni naponi da ga spase bili su uzaludni. Vratila se kući sa velikim ranom i bolom na srce. Drugo veče donijela je na rijeku jedno runo crne vune i bacila u rijeku sa kletvom: "Kad ovo runo postane bijelo, tada ti nestala". Poslije izvjesnog vremena runo je pobijeljelo a rijeka je nestala.

Martinović, Niko S.: Tragom jedne Njegoševe pjesme od stare srpske do još drevnije slovenske mitologije, Cetinje, 1963, str. 358-369

Da je na Cetinju među stanovništvom postojala legenda o nastaku Lovčenskog jezera. Priča se od starine da je postojalo planinsko jezero oko kojeg je bila gusta šuma. Prilaz ovom jezeru je bilo nepristupačno, strmo, tako da je stoka često upadala u takozvana "oka" jezera. Zbog toga su seljaci pravili splavove koji su sa bukovom šumom koja je padala u jezero vremenom zatvorili samo jezero. Na toj površi rasla je trava pa je sitna stoka po njemu čak pasla. Legenda kaže da je pod tim pokrivačem živjela aždaja. Kažu da je bila "krilata i i da sve može nadjačati". Takođe, postoji legenda da iz jezera izlijeće

zmaj i to samo kad su vedre noći. Tada se nad Lovćenom razvije svjetlost a narod kaže " pođe zmaj u more". Kad bi neko pitao zašto u more slijedoi bi odgovor " Biće mu vruće pa da se razhladi".

Martinović, Niko S.: Tragom jedne Njegoševe pjesme od stare srpske do još drevnije slovenske mitologije, Cetinje, 1963, str. 363

Da je "čovjek u njemu i velik i sitan. Sitan prema njegovoj snazi a velik jer ga njegove stihije napune snagom". Ovim riječima je dr Niko Simov Martinović opisao Lovćen.

Martinović, Niko S.: Tragom jedne Njegoševe pjesme od stare srpske do još drevnije slovenske mitologije, Cetinje, 1963, str. 364

Da se "na ušću barskog pristaništa nalaze zidine jedne davno opadnute razvaline, koje bez sumnje dokazuju, da je te razvaline nekad sjajna i veličanstvena bogomolja bila". U tekstu se kaže da je to " tursko pristanište i da je nekada slavno vladikovao veliki čudotvorac sv. Nikola".

Danica: list za zabavu i književnost, br. 18, 30. junija 1868, Novi sad, 1868, str.415

Da je knjaz Nikola uslovljavao svakog dobavljača oružja sa nekim "damskim pištoljem" odnosno livorom kako su ga Crnogorci zvali, koji bi koristila princeza Ksenija. Svojem ocu knjazu Nikoli često je savijala duvan pa autor kaže da je i u tome bila pravi majstor. Hercegovaku "škiju" tako dobro je savijala da je ličila na onu fabričku. Takođe je dobro vladala mačem da joj ni jedan muškarac nije mogao "opepeliti".

Bokun, Petar: Frojd u Kotoru, Beograd, 2009, str. 71-72

Da je princeza Ksenija išla u školu sa Milkom Kulišić čiji su roditelji bili poslanici u Dalmatinskom Saboru. Poslije kraće bolesti Milka je umrla u 15. godini a njena smrt je toliko pogodila Kseniju da je to stanje počelo da brine sve koji su je poznali. Njeno psihičko stanje je bilo takvo da je ozbiljno zabrinjavalo roditelje jer je često padala u "depresiju povlačenjem, zatvaranjem u sebe i u sobe, inapetencem i crnim mislima".

Bokun, Petar: Frojd u Kotoru, Beograd, 2009, str. 73

Da je knjaz Nikola u Antib sa sobom poveo i kuvara Tujkovića. On je poslije smrti kralja Nikole 1921. godine ostao u Francuskoj tačnije u Nici de je otvorio "uspješan restoran". I ne samo to nego je Tujković postao veliki patriota "novo domovini" postavši pukovnik francuskog pokreta otpora. O njemu i njegovoj hrabrosti pisao je "Nice Matineu".

Bokun, Petar: Frojd u Kotoru, Beograd, 2009, str. 74

Da je čuveni austrijski ljekar i psihijatar S(Z)igmund Frojd bio određen da pregleda Kseniju "nestašnu princezu i predloži rešenje problema". Pregled Frojd nije obavio u Kotoru de je odsjeo kod prijatelja Spiridona Gopčevića već u Trebinju iz razloga da se ne bi znalo da Ksenija ima psihičkih problema. Frojd je sa Ksenijom obavio razgovor na francuskom jeziku. Bio je zadovoljan njenim psihičkim stanjem. Sagovornici su se našli na mnogim pitanjima, a posebno oko hobija. U toku razgovora zapalili su po neku cigaretu koje je Ksenija tako stručno savijala da je on bio prosto iznenađen njenom vještinom. Iako su kratko bili u društvu Frojd je izjavio da "simpatiše žene" kao što je Ksenija. Smatrao je da joj ne treba nikakva terapija osim "Tincturae Valerianae 20 gtt (guttas) 3X pro die".

Bokun, Petar: Frojd u Kotoru, Beograd, 2009, str. 78

Da su "stari sveštenici beležili u raboš (sredstvo za sporazumijevanje koje nalazimo kod najstarijih naroda svijeta, prim. BB) svoje novorođene i to ako je muško linijom, a ako je žensko tačkom".

Kostić, Milan: Škole u Crnoj Gori, Pančevo, 1876, str. 10

Da je "knjaz Danilo istrijebi mito i teško si sudcu, koji bi se usudio da sudi po ajteru po mitu". Knjaz Danilo je "podigao Crnogorcu pravi čovječanski i junački ponos". Kukavicama i plašljivcima koji se nijesu isticali u ratovima vješao je "traverse" (ženske kecelje) kako bi ih zastidio i prinudio na junaštvo. Jednom je perjaniku zbog kukavičkog držanja u ratu sa Turcima privezao kecelju.

U sljedećem boju perjanik je donio dvije turske glave i stavio ih pred njim uz riječi: "Evo sam ih posjekao gospodaru!"

"Nijesi ih posjekao, ti nego ja" rekao je Danilo, aludirajući na prekor.

Kostić, Milan: Škole u Crnoj Gori, Pančevo, 1876, str. 20-22

Da je 1859. godine u Carigradu radilo oko 4 000 Crnogoraca. Po pisanju Ljube Nenadovića "lijepih novaca" su zaradili. Imali su svojeg starješinu kojeg su zvali Hrvat-Baša ili po naški kako su Crnogorci zborili Arvat-Baša. U prevodu Hrvat-Baša bi se zvao "Glavar Hrvata". Po zapisu u "Carigradu Crnogorce ne zovu drugačije nego Hrvatima". Takav naziv im je omogućavao spokojniji rad u zemlji sa kojom su često bili u nepeijateljstvu.

Dragičević, Risto J.: Hrvat-Baša, Cetinje, 1939, str. 3

Da je jedan od Hrvat-Baša bio i Mišan Martinović iz Bajica. Bio je viđen "mlad , lijep; pri tome bistar i rečit čovjek" pa mu je jednom prilikom prijatelj porijeklom Rus rekao: "Mišane, ti i engleski poslanik Bulver najveću slavu imate u Carigradu! Kud god pođete, svet najviše u vas gleda". Mišan mu na to odgovori: "Nemoj ti Bulvera sa mnom ravnati! Ja se ne bih sa njim mijenjao; on zastupa ovđe nekakvu ženetinu Viktoriju a ja zastupam junake".

Dragičević, Risto J.: Hrvat-Baša, Cetinje, 1939, str. 4

Da je poštanski saobraćaj u Crnoj Gori postojao od najstarijih vremena u svome najprimitivnijem obliku odnosno pješke. Zabilježeno je da je 1803. godine isplaćeno "Peru Vukotinu s Cetinja za pismo koje ponese u Brda V.P. Mitropolitu...talijera dva". I u vrijeme Petra II u budžet je bilo pozicija "za poštijera"; isto je bilo i u vrijeme knjaza Nikole. Tek 1873. godine iz dokumenata se vidi da je knjaz Nikola ustanovio redovni poštanski saobraćaj i za unutrašnjost i za njenu vezu s inostranstvom.

Dragičević, Risto J.: Uređenje telegrafskog saobraćaja u Crnoj Gori, Cetinje, 1938, str. 3

Da je Mašo Vrbica imao najljepši i najplemenitiji odnos prema Crnogorskoj vojsci. Uvijek ih je sokolio rijčima: "A sokoli, a junaci, još malo, lako je to...". Slično su postupali i Marko Miljanov i Peko Pavlović uvijek sa taktom dajući vojsci polet. Najveći kritičar vojsci je bio pop Ilija Plamenac. Toliko ih je kritikovao da ih je dovodio do očaja čime je slabio moral vojsci. Govorio je "de je najgora vojska". Vrbica je bio i lično hrabar, nije se krio kada su turske haubice padale na prostor koji je pokrivala Crnogorska vojska. U prilog tome svjedoči i sljedeći opis "Ostajao je miran, rukujući ne samo borbom nego i paljenjem crnogorskih topova. Potpuno mirno je stajao i jede jabuke, jednu za drugom, gaseći tako žed i osvježavajući se od umora".

Crtice iz života Maša Vrbice, str. 3-4

Da je most na "Zeti kod Danilovog Grada bio prvi veći rad u Crnoj Gori. Radili su ga Bjelopavlići kulukom, i to po bataljonima, na čelu sa svojim komandirima i ostalim časnicima". Izgradnjom mosta rukovodio je Mašo Vrbica.

Crtice iz života Maša Vrbice, str. 6

Da je Mašo Vrbica bio pronicljiv i sposoban čovjek. Zbog takvih odlika na njegov račun nastalo je dosta šala koje su bile plod surevnjivosti njegovih kolega-glavara. Čak mu nijesu vjerovali da će dovesti vodu sa Obzovice mjesta blizu Cetinja do centra grada. Govorili su da od te vode "neće niko uhvatiti ni na dlan". No, on je

vjerovao u svoj projekat i spokojno je čekao momenat kad će poteći prve kapi vode na Cetinju. Kad je voda napokon potekla i okvasila pločnik Balšića Pazar on je od šale ali i od ponosa "prvim mlazom kao nehotice, ošinuo prisutne, i radoznale i nepovjerljive, glavare, da ih tako upozna sa novom tekovinom".

Crtice iz života Maša Vrbice, str. 9

Da se "dešavalo da se uoči turskih udara na Kuče neki kučki plemenci prime mito, i s Turcima krenu na svoje pleme, što se smatrano izdajom". Nasuprot toga bilo je Kuča, Malisora " koji nijesu pristajali na izdajstvo, iako su bili u službi skadarskog vezira". Kao primjer uzet je Đulja Jovanov Podgrađanin koji nije htio prihvatiti ponuđeni barjaki pod kojim bi udari na svoje saplemenike pa makar ga objesili. Ponudu nije prihvatio "već se uputio na vješala i sam namakao konopac na grlo".

Matica crnogorska, ljeto, 2020. str. 178

Da je pleme Bajice koje se nalazi u cetinjskom polju inicijator obnove Crnogorske pravoslavne crkve. Naime, oni su polovinom 1990. godine sprovedi u Bajice svoj "referendum" kada je "456 Bajica Martinovića i Borilovića potpisalo peticiju za obnovu Crnogorske autokefalne crkve". U tekstu se kaže "Ne tražimo vraćanje samostalnosti naše Crkve radi stvaranja mržnje

i nerazumijevanja među ljudima i narodima, već radi vaskrsa poražene duhovnosti i moralnog preporoda crnogorskog naroda, kao i njegove ravnopravnosti sa ostalim jugoslovenskim narodima, jer je Crkva istorijskom suštinom nedeljivi dio crnogorske državnosti". Iste godine osnovan je svecrnogorski Odbor za obnavljanje autokefalne Crnogorske pravoslavne crkve. Odbor je podržao namjeru Bajica da se naloži badnjak pred crkvom Svetog Jovana u Bajice pa je već 6. januara 1991. godine u 15: 30 sati organizovan Svecrnogorski narodni zbor najprije u Bajice a nešto kasnije i ispred Dvora kralja Nikole na Cetinju. Dan prije nalaganja badnjaka oglasio se MUP Crne Gore rešenjem o zabrani skupova u Bajice i Cetinje. No, i pored zabrane dio Bajica ponio je Badnjak sa namjerom da ga naloži pred crkvom sv. Jovana. Međutim, jake policijske snage su presrele nosioce badnjaka nadomak crkve sa obrazloženjem da se drugi dio Bajica ne slaže da se badnjak nalaže pred crkvom sv. Jovana i da postoji veliki rizik sukoba. U međuvremenu prikupio se veliki broj građana kako iz Cetinja tako i Bara, Podgorice, Nikšića, Kotora i ostalih djelova Crne Gore. Pošto je skup bio zabranjen nešto kasnije badnjak je naložen ispred Dvora kralja Nikole uz uručenja rješenja o zabrani skupa. Građani se sa tom odlukom nijesu složili pa su svojim tijelima zaustavili kordone policije. Badnjak je ipak naložen čime je utrta tradicija nalaganja badnjaka pred Dvorom kralja Nikole na Cetinje. Ta tradicija je ostala do današnjih dana.

Koprivica, Veseljko, Amfilohijeva sabrana ne-djela, Podgorica, San-Francisko, 1999

Da je naš poznati iseljenik iz Skoplja Miro Orlandić poklonio Nacionalnoj biblioteci Crne Gore "Đurđe Crnojević" rijetku bibliofilsku knjigu. Naime, on je boraveći u Parizu kupio knjigu iz 1889 god. koja govori o pečatima koji su korišćeni u pojedinim evropskim državama u prošlosti. Među velikim evropskim državama koje su u to vrijeme imale svoj pečat je i Crna Gora. Zastupljena je sa pečatom Arhonta Petra iz IX vijeka.

Izvor: autor ovih redaka je upriličio susret Orlandića i uprave biblioteke.

Da je "Crna Gora jedina zemlja u Evropi koja se oduprla Otomanskom carstvu. Ipak, na ovom istom mjestu 1918. godine u pobjedničkoj euforiji žrtvovali smo Kraljevinu Crnu Goru u korist onoga što smo smatrali višim interesima. Uručenjem ovog ordena, Francuska ispravlja grešku učinjenu prema dinastiji Petrović Njegoš".

Obraćanje g-đe Florans Manžen direktorice za kontinentalnu Evropu u Ministarstvu inostranih poslova Francuske, prilikom uručenja ordena Legije časti princu

Nikoli Petroviću Njegošu 21. 04. 2017. godine u Parizu.

Jovanović, Ivona: Francuski jezik i kultura u Crnoj Gori 1914-1941, Podgorica, 2020, str. 15

Da se prvi ratni "okršaj na moru u Prvom svjetskom ratu" desio na prostoru između Bara i Kastel Lastve (današnji Petrovac) 3/16 avgista 1914. godine. Ova bitka u istoriji je poznata pod imenom Combat D'Antivari) odnosno bitka kod Antivarija (današnjeg Bara). Tada su francuski i engleski brodovi potopili austrougarski razarač Zenta. U ovom okršaju poginulo je 179 članove posade a zapovjednik broda Paul Pahner sa 138 mornara se spasao plivajući gotovo 10 kilometara. Nakon desetosatnog plivanja izmoreni gladni i žedni isplivali su na greben San Domeniko (Sv. Nedelja) ispred Petrovca. Našto kasnije zarobljeni mornari su internirani u Danilovgrad đe su ostali sve do kapitulacije Crne Gore 1916. godine. Dugo godina poslije rata preživjeli mornari dolazili su u Kastel Lastvu na greben sv. Nikole na sjećanje na događaj iz 1914. godine. Crkvu Sv. Nedelje sagradio je u XVII v. mještanin Luka Medin a obnovili su je austrougarski mornari koji su preživjeli ovaj brodolom.

Jovanović, Ivona: Francuski jezik i kultura u Crnoj Gori 1914-1941, Podgorica, 2020, str. 17-19

Da su Crnu Goru posjetili jula 1937. godine "bivši ratnici" iz Belgije, koji su prilikom zvanične posjete Cetinju istakli da su ponosni što im se ukazala prilika da putujući kroz Jugoslaviju posjete ovo legendarno gnijezdo junaka i ratnika čije je podvige sa divljenjem pratio belgijski narod.

Jovanović, Ivona: Francuski jezik i kultura u Crnoj Gori 1914-1941, Podgorica, 2020, str. 66

Da je "parabrodsko društvo Zetska plovidba A.D. Cetinje otvorilo 1936. godine tranbalkansku liniju iz Venecije u Konstancu preko jugoslovenskih luka". Pomenuto društvo je posjedovalo i svoj autobuski vozni park za organizovane izlete iz Kotora prema Cetinju.

Jovanović, Ivona: Francuski jezik i kultura u Crnoj Gori 1914-1941, Podgorica, 2020, str. 67

Da je Državni muzej (dvor kralja Nikole) formiran na Cetinju 1926. godine, međutim nije bio dostupan turističkim posjetama sve do 1930. godine.

Jovanović, Ivona: Francuski jezik i kultura u Crnoj Gori 1914-1941, Podgorica, 2020, str. 68

Da je Zetska banovina sa sjedištem na Cetinju dobila centralnu turističku organizaciju sa imenom Putnik-Cetinje, juna 1928. godine.

Jovanović, Ivona: Francuski jezik i kultura u Crnoj

Gori 1914-1941, Podgorica, 2020, str. 68

Da je po pisanju Miroslava Luketića 1932. godine osnovano " Društvo Francuza prijatelja Budve" sa sjedištem u Parizu. Društvo je osnovao veliki prijatelj Budve francuski arheolog Leon Rej. Iste godine tačnije 27. avgusta 1932. godine Budvu je posjetilo 200 Francuza članova društva Guillaume Bude iz Pariza.

Jovanović, Ivona: Francuski jezik i kultura u Crnoj Gori 1914-1941, Podgorica, 2020, str. 68

Da je "1930. godine Cetinje imalo 6 hotela sa restoranima koji su radili preko čitave godine . Njihov kapacitet je iznosio 76 soba sa 146 kreveta". Pored hotela Grand postojali su i hoteli Njujork, Beograd, Pariz, London i Nikšić. Na Njegušima je radio Grand-hotel sa 8 soba, a na Rijeci Crnojevića Amerika i Balkan.

Jovanović, Ivona: Francuski jezik i kultura 1914-1941, Podgorica, 2020, str. 73

Da je po pisanju francuskog pukovnika i komandanta grada Kotora Viale de Somijera " stanovnici Crne Gore posmatrani uopšte ljudi sa najvišeg uzrasta i najskladnije forme u odnosu na ljepotu koju daje priroda. Kod njih se najpravičnije crte lica sjedinjavaju sa neustrašivim, slobodnim, čak i gordim pogledom..."

Tri Francuza o Crnoj Gori, Cetinje, 1949, str. 20

Da svi Crnogorci nose " obligantne brkove" a dotaći se njih je najveća uvreda. Kosu kaže da briju do pola glave i to od " jednog do drugog uva". Veoma rijetko se briju a "nokte nikada ne režu" zaključuje Viala.

Tri Francuza o Crnoj Gori, Cetinje, 1949, str. 20

Da je u Gornjoj Zeti godine 1812 živjelo 53. 168 stanovnika na površini od 418 hiljada kvadratnih milja. Dalje kaže da se na taj prosoru može regrutovati 13. 292 vojnika.

Tri Francuza o Crnoj Gori, Cetinj, 1949, str.21-22

Da najstari popis stanovništva u Crnoj Gori datira od 1592. godine i to iz pera Solovjeva, drugi popis dao je Marjan Bolica 1614. a treći Nikola Erico 1692. godine. Četvrti popis dao je Pavle Tomić 1808. a peti 1811 godine Dipre. Na kraju je i sam Viala zabilježio jedan popis prilikom njegove posjete Crnoj Gori.

Tri Francuza o Crnoj Gori, Cetinje, 1949, str. 27

Da je vladika Petar I. 1812. godine pregovarao sa francuskim generalom Gotjeom na prostoru Njeguša tačnije na Mirac. Na prigovor da bi ugodnije bilo da govori jezikom kojim će ga i oni razumjeti vladika je odgovorio " Generale, govorim onim jezikom koji razumiju

moji ljudi, zato što govorim za njih i u njihovo ime, a vi možete naći tumača".

Tri Francuza o Crnoj Gori, Cetinje, 1949, str. 36

Da Crnogorci "piju kafu u neprekidne gutljaje, da povremeno povlače dim iz svojih lula i duvaju ga u kafu". Viala dalje kaže da ih u "tome nije slijedio".

Tri Fraancuza o Crnoj Gori, Cetinje, 1949, str. 49

Da se u " cetinjskoj ravnici vide mnoge cistijernje, koje su podigli stanovnici iz svih krajeva radi pojenja stoke preko ljeta, a i radi lične upotrebe. Najveće cistijerne su blizu manastira. One imaju dvadeset do trideset stopa vode, izvrsne po kvalitetu i svježee preko čitave godine". Dalje kaže da se pri ulasku u Cetinje sa lijeve strane nalazi i jedno "baruštinasto i dosta prostrano jezero".

Tri Fraancuza o Crnoj Gori, Cetinje, 1949, str. 50

Da sv. Petar Cetinjski u slučaju da dobije kakve darove iste ne "zadržava za sebe, nego, kao dobar otac porodice dijeli..." ponajviše siromasima kojih ima svakodnevno oko manastira.

Tri Francuza o Crnoj Gori, Cetinje, 1949, str. 51

Da je Viala na 24 stranice opisao "eminentnu ličnost" sv. Petra Cetinjskog. Uz originalni tekst priložio je i "Vladičin nacrtani lik u bojama". (Po svoj prilici ovo bi bio jedini originalni crtež sv. Petra Cetinjskog pa čudi da se do sada niko nije zainteresovao da pronade pomenuti crtež. Takođe treba ispitati da li je ovo crtež koji je pronađen u bjeloškoj crkvi nadomak Cetinja a koji je iz njemu znanih razloga kralj Nikola uništio. Ovaj podatak se može naći kod Sime Popovića u njegovim memoarima, prim. B.B).

Tri Francuya o Crnoj Gori, Cetinje, 1949, str. 51

Da je ing. Vojo Poček 1931. godine bio prvi prvak Crne Gore odnosno Zetske banovine u tenisu.

Martinović, Božidar- Boško: Sto godina tenisa u Crnoj Gori, Podgorica, 1999, str. 52

Da je Markiša Vukić teniser sa Cetinja bio poznat "po udarcu zvanom kosijer, zarezujući loptu kod servisa na svoj specifičan način".

Martinović, Božidar-Bosko: Sto godina tenisa u Crnoj Gori, Podgorica, 1999, str. 55

Da je za razvoj tenisa na Cetinju veoma zaslužan dr Niko Martinović i njegova žena Sonja. Doktor Niko je tajne ovog sporta spoznao u Italiji đe je studirao medicinu. Pored njegove supruge tenis su igrala i njegova deca kao i braća Filip i Lako.

Martinović, Božidar-Boško: Sto godina tenisa u Crnoj Gori, Podgorica, 1999, str. 51

Da je prvo tenisko igralište u Budvi napravljeno na prostor đe je nekada bila autobuska stanica. Igralište je bilo zemljano a porušeno je poslije II sv. rata za potrebe već rečenog autobuskog stajališta.

Martinović, Božidar-Boško: Sto godina tenisa u Crnoj Gori, Podgorica, 1999, str. 53

Da je Anri Delari (Francuz, koji je 1855. godine došao u Crnu Goru da podučava knjaza Danila francuskim jezikom, ujedno vodio knjaževu korespondenciju sa stranim državama, prim. B.B.) zapisao da su Crnogorci radili "i najmanje parcele zemlje, u podnožju ili u pukotinama stijena, obrađene su i zaštićene od svakih nepogoda sa toliko marljivosti i pažnje da ih je milina gledati. Vidi se da Crnogorci vole svoju zemlju".

Tri francuza o Crnoj Gori, Cetinje, 1949, str. 67

Da bi dočarao ljepote Crne Gore Delari je citirao jednu legendu koja kaže: "Bog je, stvarajući svijet i raspoređujući ravnice i planine na zemlji, nosio u vreći potrebno kamenje. Od duge upotrebe vreća se poderala i kamenje se sručilo praveći ogromnu gomilu docnije nazvanu Crna Gora".

Tri Francuza o Crnoj Gori, Cetinje, 1949, str. 69

Da su veze Crnojevića i Venecije bile jako prisne kaže Delari. "Ivan je podigao u Ankoni i u Veneciji dvorove i crkve za ljude svoje rase i svoje religije. Crkva sv. Đorđa u Veneciji otada je uvijek opredijeljena za grčko-slovensko bogoslužjenje".

Tri Francuya o Crnoj Gori, Cetinje, 1949, str. 75

Da je vladika Danilo Petrović-Njegoš pošto su ga Turci zarobili u Podgorici "nosio kolac od Podgorice do Spuža. Tek uz ogroman otkup od 30 000 dukata je oslobođen. Zeta je platila pola te svote, a u Crnoj Gori pretopili su crkvene ukrase da bi nabavili drugu polovinu".

Tri Francuya o Crnoj Gori, Cetinje, 1949, str. 77

Da je Delari o crnogorskoj crkvi zapisao: "Crkva u Crnoj Gori je na taj način autonomna i autokefalna, i sve do sada nezavisna od ma koje druge pravoslavne crkve".

Tri Francuza o Crnoj Gori, Cetinje, 1949, str. 79

Da je Delari za sv. Petra rekao: "On je najveći čovjek kojeg je dala Crna Gora".

Tri Francuya o Crnoj Gori, Cetinje, 1949, str. 84

Da je knjaz Nikola prilikom proklamacije na Cetinju okupljenim Crnogorcima rekao: "Knez Danilo me je

naznačio za svog nasljednika, zato što je znao da vas niko više ne voli od mene. Ići ću njegovim stopama. Što je on volio, voljeću i ja, što je on volio, hoću i ja. Ostvariću sjajnu budućnost koju nam je on spremao".

Tri Francuza o Crnoj Gori, Cetinje, 1949, str. 98

Da su 3. jula 1804. Crnogrci uputili sa svoje skupštine ruskom izaslaniku Iveliću pismo u kojem se kaže: "Po tome naš gospodin mitropolit ostao je sam za sebe u ovdašnjoj crkvi, nezavisan od bilo kakve vlasti, a potom, kad smo mi u prastara doba primili vjeru hristijansku, nismo je primili od Rusa, nego od Grka".

Tri Francuza o Crnoj Gori, Cetinje, 1949, str. 99

Da je knjaz Danilo uputio ministrima velikih sila, potpisnica Pariskog ugovora protest, u kojem se između ostalog kaže: "Za vrijeme od 466 godina crnogorski narod nije bio potčinjen nikakvoj sili i nije priznavao nikakvu vlast nad njom. Prije se može reći da je pao sa mačem u ruci za svoju nezavisnost, kao žrtva na oltaru svoje slobode". Dalje je nastavio "Crnogorci su osvojili svojom krvlju i cijelo kotorsko primorje, i držali su ga do 1914. godine". Poslije ovih mudrih riječi osvrnuo se i na ekonomske prilike pa je rekao: "Bez slobodne trgovine zemlja i narod crnogorski ne može postići nikakvog napredka ni unutrašnjeg razvitka, ni potrebnu političku orijentaciju niti odnose sa susjednim državama koje bi bilo želiti". Na kraju protesnog pisma Danilo je u četiri tačke iznio crnogorske zahtjeve.

Tri Francuza u Crnoj Gori, Cetinje, 1949, str. 109-110

Da ljekarsku dužnost u Crnoj Gori obavljaju nadriljekari koji liječe vraćanjem, ćeraju zle duhove a pridobijaju dobre. Liječe i sa običnim travama koje rastu po crnogorskim planinama.

Tri Francuza o Crnoj Gori, Cetinje 1949, str. 114

Da je Skadarsko jezero bogato skorancima (ukljevom) i da je ima "da zabodeno veslo u ovom sprudu ribe stoji uspravno" rekao je F. Lenorman prilikom posjeti Crnoj Gori.

Tri Francuzaa o Crnoj Gori, Cetinje, 1949, str. 122

Da su "Crnogorci po svojoj naravi i karakteru čvrsti kao i njihove stijene. Visoki, dobrog sastava, čeličnog zdravlja; u njima je ratnički duh, koji vaspitavaju od djetinjstva, razvio neobičnu snagu".

Tri Francuza o Crnoj Gori, Cetinje, 1949, str.124

Da je ruski car Aleksandar Aleksandrovič prestolonasljednik ruskog dvora 1866. godine darivao Sava Matova Martinovića skupocjenim brilijantnim prstenom. Savo

Matov je skupocjeni dar zaslužio time što je ispjevao pjesmu povodom careve ženidbe.

Martinović, Niko Simov: Savo Matov Martinović saradnik Vuka Karadžića, Zagreb, 1964, str. 257

Da je u Berlinu u tamošnjem pozorištu izvedeno poznato dijelo kralja Nikole "Balkanska carica". Dijelo je obradio i prepjevao mladi njemački pozorišni pisac dr Hugo Markuze.

Književni list, Cetinje, 1901, str. 98

Da je u Budvi 1939. godine otvoren hotel "Avala" sa osamdeset soba. Dnevni pansion bio je 150 dinara, ali i pored visokih cijena sve su sobe vrlo brzo bile bukirane.

Zeta, Podgorica, br. 39, 1939, str. 5

Da je vladika Vasilije kada se predstavio na rukama đakona Petra Markova u Petrogradu, rekao svom sinovcu "Idi, moj sinovče, u našu otadžbinu, u kojoj ćeš dosta muke ponijeti i veliku slavu sebi i svom narodu zadobiti".

Prosvjeta, Cetinje, 1890, str. 20

Da je iz Bugarske đe je živio na adresu "Onogošta" stiglo pismo Baja J. Koprivice đe se žali na srpsku vladu koja mu je kako piše "otela stvari i novce i rezil mi učinila i sramotila. Našu vladu pljuvali i pogazili naš pasoš i mučili me tri dana i tri noći na očajničke muke. Četvrti dan vrnuše me pod Kanavaj; opet nazad". Dalje kaže da je "dosta Crnogoraca, kojima su obiti bubrezi putujući preko Srbije za Crnu Goru".

Onogošt, Nikšić, 1900, str. 4

Da je održana vanredna skupština Oblasnog odbora Aero-kluba Zetske banovine. Skupština je naložila Odboru da "u okolini Cetinja otkupi potreban teren za uređenje aerodroma i hangara".

Zetski glasnik, Cetinje, br. 93, 1936, str. 3

Da je francuski putopisac F. Lenorman zapisao da je jedan Crnogorac u početku ovog vijeka (1806.) ranjenom ruskom saborcu prilikom napada na Dubrovnik obećao jedino što može za njega uraditi da mu "odsječe glavu da je ne bi neprijatelji odnijeli. To je jedina usluga i posljednji znak prijateljstva koji ti ovom prilikom mogu učiniti" rekao je Crnogorac. Da ne bi to iskusio ruski oficir "povrati snagu te je uspio da se povuče sa bojnog polja".

Tri Francuza o Crnoj Gori, Cetinje, 1949, str. 124-125

Da bi se na grobu Crnogorke mogao ispisati kao na grobu Rimljanke, ovaj plemeniti epitaf: "Domi mansit, lanam fecit, publicitam servavit". (ove riječi u slobodnom prevodu bi značile da su žene čuvale kuće, prele vunu

i čuvale ugled kuće, prim. B.B)

Tri Francuza o Crnoj Gori, Cetinje, 1949, str. 126

Da "stroga čistota Slovena u Crnim Brdima ne dozvoljava čak da se osjećanja bračne ljubavi izražavaju na ovaj način kako se to inače čini u rodbini. U prisustvu drugih, čak i rodbine, Crnogorac će smatrati kao nezgodno da poljubi svoju ženu".

Da je "Vjerska tolerncija tako apsolutna u crnogorskoj knjaževini, da muslimani, koji žive u Brdima, koji imaju svoje imame i džamije". Iako vjerski podijeljeni, ovi muslimani se osjećaju kao braća sa hrišćanima Crnogorcima. Lenorman dalje kaže "U Grčkoj Kraljevini, kao i u Crnoj Gori, ima katolika i muslimana, koji uživaju istu slobodu i ista građanska i politička prava kao i njihovi sugrađani nacionalne religije".

Tri Francuya o Crnoj Gori, Cetinje, 1949, str. 153

Da je 1592-1593. godine izvršen popis kuća u Crnoj Gori. Po tom popisu u Crnoj Goti ima kuća:

"U Njeguše 80, u Plješivce gornje 35, a u Donje 30, u Đedeze 67, u Donje Komane 40, u Ozriniće 32, u Cuce 35, ješče u druge Cuce 48, u Bjelice 32, u Čekliće 36, u Cetinje 44, Bjeloše 34, u Brajiću 50, u Maxine 70, u Ovtočiće 38, Brčeli i Tomići 50, u Sotoniće 58, u Gluhi Do 45, u Limljane 42, u Šišojeviće 70, Ceklin i Uliči 40, Dobro 45, Kosijer i Štitari 41, Ribanasi 42, Peleši 43. Braiči 45, Gornji Komani 40, Kornet 65, Grbavce 40, Kokoti 40, Stanjević 50, Ber 40, Momišići 32".

Crnogorske isprave, Cetinje, 1964, str. 4

Da je nedavno promovisana poslije ravno 100 god knjiga snimanja "Voskresenja ne biva bez smrti". Autor ovog scenarija je pravnik, predratni sudija Oblasnog suda na Cetinju, gradonačelnik crnogorske prijestonice, ministar pravde u pretposljednjoj vladi kralja Nikole u egzilu, Vladimir Popović. Film je nastao 1922. godine u Italiji a govori o žrtvama "koje je Crna Gora podnijela tokom rata, kao i na njeno istorijsko pravo da postoji kao nezavisna i slobodna država". Jedan slučaj razgovor moje malenkosti sa članom Popovićeve porodice presudno je uticao da se ovaj vrijedan tekst trajno sačuva. Rukopis je na čuvanje Crnogorskoj kinoteci poklonila porodica Popović. Zahvaljujući agilnom i vrijednom filmskom reditelju i uredniku ovog izdanja Andru Martinoviću ovo vrijedno izdanje pripremljeno je za štampu poslije čitavog jednog stoljeća. Rukopis je preveden sa italijanskog jezika na crnogorski i štampan u 250 primjeraka kao fototipsko izdanje.

UKUSI CRNE GORE

Izvor: Ukusi Crne Gore

Knjaževa salata

Sastojci:

- svježi kupus.....500 g
- šargare.....300 g
- paprika crvena.....200 g
- cvekla.....200 g
- ren.....100 g
- crni luk.....200 g
- senf.....150 g
- ljuta paprika.....2 kom
- so.....10 g
- mljeveni biber.....10 g
- maslinovo ulje.....2 dl
- sirće.....1 dl
- maslinke.....2 dl
- rotkvice.....1 veza

Priprema:

Svježi kupus isjeći na rezance, ostalo povrće očistiti, oprati i izrendati. Rotkvicu isjeći na tanke listiće.

Pripremljeno povrće izmiješati u posudi, te posuti začini-ma, sitno isječenom ljutom papričicom, uljem i sirćetom.

Salatu servirati oblikovanu u odgovarajućoj posudi, tanko premazati razrijeđenim senfom i ukrasiti maslinkama.

Kišeli kupus sa svinjskim mesom i sirom

Sastojci:

- kiseli kupus.....2 kg
- svinjsko meso od plečke, bez kostiju.....1,5 kg
- ovčiji mladi sir.....500 g
- ljuta mljevena crvena paprika.....10 g
- crni luk.....250 g
- ulje.....2 dl
- vezica mirođije i majčine dušice.....1
- brašno.....20 g
- začini po ukusu
- bujon

Priprema:

Svinjsko meso isjeći na kocke. Posoliti, poprskati brašnom i opeći na zagrijanom ulju. Dodati sitno sjeckani crni luk i mljevenu alevu ljutu papriku. Zatim naliti fond i dinstati.

Listove kišelog kupusa isjeći na rezance. Oprati. Naliti vodom i kuvati. Dodati dinstanom mesu uz mirođiju. Dodinstati i posuti majčinom dušicom.

Servirati toplo. Posuti sječenim mladim ovčijim sirom. Blago pritisnuti da sir malo "opusti".

U Gradskoj knjižnici Samobor, u četvrtak 24.11.2022. predstavljene su dvije nove knjige Lidije Vukčević Vučurović objavljene u izdanju NZCH i Skaner studija: knjiga poezije i lirske proze "Blagi dani", Zagreb 2020., i "Budžaštar ili Pojmovnik trivijalnosti" 2022.

U Auli Sveučilišta u Zagrebu 24. 11. 1022. održano je predavljanje četiri volumena knjige Knjaz Nikola i Valtazar Bogišić akademika Zorana P. Rašovića, redovitog člana i sekretara Odjeljenja društvenih nauka Crnogorske akademije nauka i umjetnosti te redovitog profesora Pravnog fakulteta Univerziteta Crne Gore.

U nedjelju 4. prosinca u foajeu Hrvatskoga narodnog kazališta u Zagrebu održano je predstavljanje knjige poezije "Orfejeva sjenka" Dimitrija Popovića (Litteris, 2022.). O knjizi su govorili Darija Žilić, Žarko Paić, te u ime nakladnika Dražen Katunarić.

U organizaciji Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske i Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" Zagreb, a u okviru Dana crnogorske kulture 2022. u Crnogorskom domu u Zagrebu, 21. 12. 2022. otvorena je izložba

FOTOGRAFIJE IZ VREMENA
KNJAŽEVINE CRNE GORE